КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА Ч. 3.
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ БЕРЕЗЕНЬ
1933
CO-OPERATIVE REPUBLIK
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND РІЧНИК VI

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЗАГРОЖЕНИЙ ВСЕЛЮДСЬКИЙ ПОСТУП?

Тому приблизно 100 літ Англія, тоді піонір на полі введення машин у промислове виробництво, переживала жалюгідні сцени руйнування машин руками доведених до роспуки безробітних бувших рукодільців і ремісників.

Десятки літ проходили з того часу серед більшого чи меншого загострення т. зв. суспільного питання. Машина, як і можна було думати, йшла побідним походом вперед, захоплюючи щораз нові ділянки народнього господарства, поліпшуючи виробництво, але одночасно відсуваючи постійно від праці якусь кількість фізичних робітників.

Поки Европа мала перед собою можливости експанзії в американські, азійські, африканські та австралійські простори — вона викидала туди надмір своїх незанятих рук. Це був той вентиль безпеки, що рятував европейський котел від неприємних наслідків машинізації і технічного поступу. Від кінця 19. століття вже й Сполучені Держави Америки починають відчувати неприємні наслідки поступу, і як засіб рятунку, починають передовсім обмежувати іміграцію заробітчан і кольоністів з Азії та Европи. До цілковитого замкнення границь для іміграції людей доходить тут по світовій війні. Ще якийсь час Сполучені Держави, при існуванні нинішньої господарської системи, могтимуть „дуситися“ зі своїм „надміром“ людей*), яких машина витиснула з фабрики — але що далі, то це буде тяжче. Особливо загострив цілу справу повоєнний гін до „раціоналізації“ та тейлорізації з придуманням все нових поліпшень у машинових спорудженнях. Він прискорив вибух сучасної крізи з її 12 міліонами безробітних в самих Спол. Державах, банкроцтвами найпевніших банків і таких промислових гігантів як Форд і т. д. Такого тягару, як армія приблизно 30 міліонів людей позбавлених всяких доходів на прожиття — не витримає довго і найзасібніша країна, якою є Америка.

В чомуж суть справи? Чи технічний поступ **сам по собі** є нещастям людства? Чи змагання людини до осідлання природи, перемога людського духа над мертвими силами природи — мусить означати нещастя для людського роду?

Абсурд! Льогічна суперечність! Нісенітниця, — **яка однак є реальною дійсністю сьогодня!**

Так є. Хоч яке це дике й незрозуміле на сам погляд, а однак це жива дійсність, — що кожна нова краща машина, кожна нова краща технічна рецепта, навіть кожний новий двигун у машині,

*) Це є зглядний надмір, бо в Спол. Державах припадає на 1 км² 15 душ населення, тоді як прим. в Німеччині 135.

о скільки веде до кращого використання механічної енергії — тим самим робить зайвою певну кількість живої людської енергії, а при існуючій капіталістичній господарській системі це значить, що знову стане зайвим певне число робітників у варстаті, рахівників у бюрі і т. д.

Та чи мусить так бути? Чи не є далеко більш льогічним: на стільки скоротити час праці одного робітника, щоби там, де нині стоїть від ранку до вечера один робітник, могло стати двох людей, кожний, скажім, по пів дня — при нормальній, на життя вистарчаючій оплаті праці?

Нова машина робить в тім самім часі, скажім, два-три рази більше, як робила її попередниця. Значить, є в двоє-троє більше вироблених господарських дібр, значить збільшився загальний фонд господарських дібр, і не може бути вимівки, що нічим платити двом силам, що ні з відки збільшувати видаток на персонал.

Приватний підприємець, вводячи поліпшену машину, стоїть на тім, що всі користи з того поліпшення належать тільки йому, репрезентантові капіталу. І тут корінь цілої проблєми.

Коли б так мало далі бути, то світ матиме чимраз кращі й чудніші машини на службі в горстки заможних, — і рівночасно щораз грізніші маси голодних і обдертих „гольтіпак“, що залягатимуть всі площі, двірці, кримінали, канали — поки міста Европи й Америки не приберуть вигляду старого цісарського Риму і поки це все не закінчиться соціяльною катастрофою.

Яка рада на те лихо? Як виминути наслідки чудовищного протирічча? Очевидна річ — хто тільки вдумається в суть справи, мусить прийти до висновку про потребу скорочення дня праці. І до такого по суті внеску доходять й модні тепер в Америці „технократи“. Однак пересічна публика, не вдумуючись в річ, робить поспішний висновок, як 100 літ тому назад англійські машиноборці:

„Геть машину!“

Не дай доле, щоби, через впертість тих, кому доля дала власть рішати, — людство мало вернути до методів руйнування витворів свойого власного генія!

КОЛИСЬ ВОЗИЛИ ТОВАРИ — ТЕПЕР ВОЗЯТЬ ЗОЛОТО.

Здається, що ще одиноким продуктом, який живо кружляє від краю до краю — по суші й по морю, і то чим більша кріза, то тим жвавіше — це золото. На всі інші товари накладені вже такі митні обмеження, заборони й контингенти, що розміри міжнародньої торгівлі зійшли до смішної карикатури колишніх. Зате тим більше нервовости у мандрівці виявляє золото.

„Світ наближається до стадії, коли корабельні товариства, головно ж заокеанські лінії, є заняті на першому місці транспортуванням золота з одної країни в другу, а відси знова далі“. Навіть в тих немногих (фактично пяти) державах, що ще не зірвали звязку своєї валюти з золотом*) — золота не вживається для монетарних цілей. Зате є воно підставою всіх торговельних і міждержавних довжних розрахунків і відси його мандрівки. Які великі відбуваються пересунення золота між державами, видно прим. з наступної табельки:

*) Спол. Держави, Франція, Швайцарія, Голяндія, Бельгія.

Запас золота в ріжних державах.
(В міліонах золотих фунтів штерлінгів).

КРАЙ	На 12.V. 1931	На 28.X. 1931	Останні дані	Нетто приріст + згл. убуток —
Німеччина	116	56	39	— 77
Вел. Британія	148	136	120*)	— 28
Японія	86	73	44	— 42
Спол. Держави	975	881	893	— 82
Франція	448	514	669	+ **221**
Швайцарія	25	87	98	+ 73
Бельгія	41	73	74	+ 28
Голяндія	37	69	86	+ 49

Яка є причина тої мандрівки золота? Не саме тільки плачення політичних довгів і не саме вирівнювання торговельних рахунків. В першій мірі мандрує льокаційний, депозитовий капітал, шукаючи собі безпечнішого притулку, хочби й за меншим опроцентуванням. Як бачимо, таку безпеку він вбачає тепер передусім в банках Франції, Швайцарії, Бельгії та Голяндії. Навіть найбільший досі посідач золотих скарбів — Спол. Держави — (мимо всіх вплат довгів!) — виказує зменшення золотового запасу!

ПЯТЬ „ЗОЛОТИХ“ ДЕРЖАВ.

Англійський журнал „The Economist“ з 21. січня 1933 р. приніс дослід економіста Й. Кітчіна над питанням мандрівки золота і впливу цього явища на рух цін товарів. В статті читаємо:

„Тих пять держав (Спол. Держави, Франція, Швайцарія, Голяндія, Бельгія), це практично ще одинокі держави, що придержуються стандарту золота, а це тому, що в їх руках опинилася більшість світового золота. В 1913 році цих 5 держав мало в своїх руках всього 435 міліонів фунтів шт. з усіх 989 міліонів. Під конець війни мали 789 міл. з усіх 1533 міліонів (себто 51 %). А в році 1929, саме перед осінним біржевим крахом в Ню-Йорку мали вони 1.193 міл., з усіх 2.065 міліонів, себто **58** %.

В часі проголошення мораторії Гувера мали вони вже 65 ½ %, а під конець 1931 р. — **71** %! (З цілого світового запасу 2.294 міл. фт. вони мали 1.626 міл. фт.).

В дальшому ході своїх розважань англійський економіст доказує, що в часі т. зв. валютарної стабілізації (1924--1929) світова продукція харчів і сирівців зростала дещо швидшим темпом (річно 3 ½ %), як росли запаси золота (2 ½ %). Ось чому, на думку автора, деяка тревала знижка цін аграрних продуктів і промислових сирівців була до ожидання вже з самих монетарних причин.

ФІРТКА ДЛЯ ІНФЛЯЦІЇ ВІДКРИТА.

„Банк Польскі“ — польський емісійний банк, від якого політики залежить доля польської валюти, а з нею в значній мірі і вся економічна рівновага в краю — це приватна акційна спілка, в якій дер-

*) Убиток в наслідок заплачення в грудні 1932 рати довгу Америці. (За „Midland Bank Review“)

жавний скарб репрезентований, як власник більшости акцій. (Акції по 100 зл.).

Акційний капітал спілки, згідно з його статутом (який носить характер державного закона) виносить 150 міл. зл. Базуючись на ньому, банк був досі єдиноуправнений випускати паперові грошеві знаки, перестерігаючи одначе, щоби тих знаків не було більше, як передбачує статут*). А саме: банкнотів дозволялося випустити лише на таку суму злотих, щоби з них 30 % мало покриття, а 10 % в чужих валютах (згл. девізах, то є заграничних векслях). Коли-б сума банкнотів не була на 40 % покрита золотом і валютами, що є в посіданні банку, то від тої надвишки, випущених банкнотів банк мусів платити державі податок.

Отже в цій найважнішій точці статута банку, в точці, що рішає про спосіб забезпечення виданих банком паперових грошевих знаків, зайшла важна зміна. На Заг. Зборах банку дня 9. лютня ц. р. принято проєкт зміни дотичної точки статута. Новий текст звучить:

„Обіг банкових білєтів, як рівнож сума негайно платних зобовязань Банку, що перевищує 100 міліонів злотих, мають бути покриті що найменше у висоті 30 % запасом золота в монетах або штабах.

При обчислюванні покриття потручуються:

а) суми, узискані з позичок, забезпечених золотом Банку;

б) зобовязання Банку у заграничних валютах, платні протягом 90 днів“.

Коротко це значить: коли досі банк, випустивши 100 злотих білєтами, був обовязаний мати на це в золоті згл. валютах 40 злотих, то від тепер вистарчить йому золотовий підклад на 30 зл. Або іншими словами: при сучаснім запасі золота, якщоб він не підляг зміні, банк зможе збільшити кількість обігових банкнотів на 25 %. З огляду на те, що Б. П. має тепер кругло на 500 міліонів золота, а банкнотів в обігу є кругло на 1 міліярд, то Банк має тепер право пустити в обіг ще около 660 міл. злотих.

Це буде очевидно та резерва, з якої уряд скористає в блищому часі, коли буде до того приневолений зменшенням скарбових впливів; з неї він схоче мабуть скористати для частинного покриття дефіциту в державнім бюджеті, який передбачується у висоті 500—600 міл. злотих. Очевидно — побираючи суми з емісійного банку, державний скарб на ті суми задовжиться в банку.

Чи скоро це станеться, на які цілі будуть вжиті ново-випущені суми та які можуть бути наслідки цієї інфляції — це покаже мабуть уже недалека будучність.

(Впадає в око, що в новім тексті статута вже не говориться про покриття валютами, тільки самим золотом. Це може декого здивувати. Однак це річ зрозуміла. Новий текст статута задержує стару вимогу 30 %-ого золотового покриття, а відкидає 10 % валютового покриття тому, бо вже від довшого часу Банк Польскі майже не має валют і девіз. За останні роки його ситуація під цим оглядом погіршилася, бо прим. в грудні 1929 р. банк мав ще кругло на 500 міліонів валют і девіз, а в січні 1933 р. було їх вже тільки на 100 міліонів зл. Також запас золота зменшився, хоч не в такій мірі, як валют).

*) Відношення між золотом і „злотими“ установлено: з 1 кг. золота бити 5.924·44 злотих.

„ОБІЦЯНА ЗЕМЛЯ" — ПОМАЛУ ВИЗБУВАЄТЬСЯ ЛЮДЕЙ.

Як відомо, не тільки з Франції, а й зі Сполучених Держав Америки в наслідок крізи, то примусово, то добровільно повертаються численні еміґранти. В 1932 році зі Сполучених Держав виїхало на 112.786 осіб більше, як приїхало. (Ще в 1931 р. було приїздів більше, як виїздів). В часі від липня 1931 до липня 1932 виїздів було в троє стілько, що приїздів.

Таким чином „Новий Світ" стає помалу „Старою Землею"; ролі Европи й Америки міняються. Ті, що думали найти в Америці хліб і працю, у многих випадках розчарувалися, хоч густота населення в Америці значно менша, як в Европі, а природні богацтва Нового Світу без порівнання буйніші від европейських. Всьому винні недостачі у суспільній організації.

БІЙ ЗА ЯПОНСЬКИЙ НАФТОВИЙ РИНОК.

В Японії появився перший транспорт совітської нафти по ціні 0,42 єни за гальон. Досі продавалася японська нафта по ціні 0.44 єни, а управляє тою торговлею капіталістичне консорціюм (порозуміння), складене з компаній і трестів: „Японська Нафта", „Мітсуї", „Мітсубіші", „Огура", „Сходяче Сонце" і „Стендерд Ойль".

Консорціюм знизило в наслідок совітської конкуренції ціну нафти до 0,41 єни.

В наслідок господарського імперіялізму Совітів розгорілася на Далекому Сході нова фаза всесвітнього бою за нафту, бою, що тягнеться вже більше десятки років. Покищо користає з того японський споживач, очевидно тільки до часу, поки японська влада не видасть відповідних митних розпорядків, які унеможливлять совітській нафті доступ в межі цієї держави.

Але що має спільного з „пляновим господарством" така боротьба за ринки збуту, що є звичайним наслідуванням капіталістичних метод?

НИЩЕННЯ КАВИ В БРАЗИЛІЇ.

Як відомо, ще з довоєнної доби є бразилійська кавова продукція й торгівля під зарядом державної „вальоризаційної комісії", якої завданням є дбати про те, щоби ціни кави не падали нище означеного рівня. Це своє завдання виконує комісія при допомозі ріжних засобів, „як: скуп продукту у плянтаторів і передержування його в часі зниж-кової тенденції до „кращих часів", обмежування площі засіву, преміювання експорту та нищення певної скількости запасів в разі великої знижки цін.

Цього останнього (варварського) способу вживається особливо обильно від часу вибуху світової господарської крізи. Як доносять часописи, в 1932 р. знищено 121 міліонів міхів кави. На думку бразилійських господарників це зоветься очевидно господарним господарюванням.

ПІДРАХУНОК ШКІД СПРИЧИНЕНИХ КОНЦЕРНОМ КРІҐЕРА.

Опубліковано ревізійне звідомлення з афери б. короля сірників Івара Кріґера. З цього звідомлення найважніша та частина, що обговорює втрати громадянства, спричинені упадком кріґерівського

концерну. До концерну, в часі його найвищого „розцвіту“ належало 160 ріжних компаній; з них однак найбільшою була група 5 акційних спілок з участю самого „короля“. За час від 1. січня 1918 р. до березня 1932 р. ті акційні спілки зуміли стягнути до себе, — під ріжними видами, то через закупно акцій і облігацій, то прямо як вклади, — 2.875 міліонів шведських золотих корон; з того 2.105 міл. кор. було від звичайної публики. Решта походила з банкових позичок, вексле-вих кредитів то-що.

Отже з тої загальної суми сам „король“ Івар Крігер присвоїв собі 432 міліони. Ціла сума втрат концерну доходить 935 міліонів.

ВИПИСКИ.

„Немає гіршого інтересу, однаково в нинішній час, як і в майбутньому, від продукування рільних продуктів на експорт.

„Заломання цін на світових ринках хліборобських продуктів, як би не ділали ще й інші чинники, може не булоб таке нагле, як це мало місце в часі 1929 до 1931 року, але мимо того не далосяб оминути. Живемо в часах, коли старий закон англійського економіста Мальтуса обернувся в свою протилежність. Не число населення зростає скорше, як засоби поживи в світі, а навпаки, засоби поживи виявляють спроможність швидшого помножуванчя як число населення*).

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Практично беручи річ, можна сказати, що скоро дійде до того, що світовий ринок рільних продуктів по стороні попиту зведеться до одного англійського ринку; крім того буде ще запотребування на пашне зерно в тих країнах, що постачають Англії звіринні продукти, як Голяндія й Данія; врешті залишаться ще такі скромні ринки, як швайцарський і норвезький, котрі мають невелике значіння для світового рільного експорту. На тому скупому ринкові збуту, — в Англії — намагаються умістити свої рільні продукти країни південної Америки, англійські домінії, Совіти та ще й східно-европейські країни, які теж чуються покликаними до боротьби за той вивозовий ринок. З тої причини ціни на тому ринкові ще довго оставатимуть на дуже низькому рівні“.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Грошева сума, яку хлібороби можуть узискати на внутрішньому ринкові за свою продукцію, є безперечно сумою всіх видатків, що їх можуть понести споживачі на своє прохарчування“... Загал хліборобів, в самовистарчальній що до рільних продуктів країні, мігби піднести свій дохід лише в тому випадку, *як-що б загал споживачів мав більшу, чим досі, закупочну силу для набування харчу.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Досліди виявили, щю протягом двох літ 1929—1931 загальна сума зарібків в Німеччині обнизилася з 42,8 міліярдів марок до 33,4 міліярдів, а в тім самім часі вартість проданої рільної продукції впала з 9 міліярдів до 6,6 міліярдів марок, значить о 2,4 м. м.“.

(Fritz Baade, др., стаття в „Rolnictwo“ XI. 1932. п. з. „Закупочна сила споживачів, яко новий поважний чинник аграрної політики“).

---

*) Шановний автор тут дещо переборщив. Цифри світової продукції харчів виявляють приблизно однакове темпо зросту зі ростом числа населення. В кожному разі, як слушно автор завважує, Мальтусове твердження не справджується. — К. К.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперація й ліберально-економічна школа.

Ліберальна економічна школа від самого початку мала своїми представниками великих буржуа, які були речниками до певної міри почувань світа, в якім вони жили.

Вони не твердили, що той світ найліпший, але вони й не знаходили його таким лихим, як про нього говорять. Що є багато людей, які побирають надто великі відсотки, або надто великий зиск — це очевидне. Але стрівайте! Існує закон зменшування стопи, який вивласнює капіталістів. Що є багато робітників лихо плачених, що водяться голодові платні — так, це правда. Але чекайте! Існує закон заробітних платень, який противно як закон зиску, стремить підвищити їх. Що існують кляси, мучені нуждою — так! Але що хочете? Це неминуче, ба навіть конечне для загального добра. Один економіст ліберальної школи, Шарль Діноає написав в половині минулого століття такі страшні слова: „Добре, що існують в суспільстві найнищі місця, в які падуть ті родини, що зле поводяться. Нужда є тим жахливим пеклом“.

Ось вам спосіб думання, якого ніколи не присвоять собі кооператисти. Коли Економісти вважають докучливими й дещо дрібничковими тих, що говорять: є щось до зроблення[1]), то ми відчуваємо таке саме почуття, коли слухаємо при всіх соціяльних проблємах те вічне: якось то буде. В суті річи т. зв. ліберальна школа є більше консервативна, чим ліберальна.

Кооперативну школу заснували робітники — 28 рочдельських піонірів, які сотворили кооперативний рух, а були вони виробниками полотна і зносили цілу нужду тої доби, в якій платня була така низька, як ніколи в історії праці. Очевидно вони бачили всі ті прояви в іншому світлі, і коли опісля знайшли вони між інтелєктуалістами своїх речників, так, як то буває у всіх інших соціяльних доктринах включно з марксизмом, соціялізмом, анархізмом, ба навіть большевизмом — то кооператори задержали сталий контакт з робітничим світом, беручи участь в щоденному його житті, завдяки самій природі кооперативної праці, і тому ліпше як Економісти, знають працю і бажання народу.

1. Природний лад.

Тому кооператори не можуть признати існування Природного Ладу і природної організації, яка звільнила би від пошукування за більш раціональним устроєм. Вони не можуть повірити, щоби закон подачі і попиту вистарчав для встановлення справедливої ціни, ані щоби конкуренція, навіть коли уявимо собі її зовсім свобідною, могла завернути зиск на нормальну стопу, ані щоби природні умовини вели його на дорогу рівности — як хоче доказати Пєр Лєруа Боліє, ані щоб зло перемінилося скорше чи пізніше на добро, завдяки закону

¹) Одна з книжок видатного економіста, якого призвище недавно згадав п. Пієр Лєруа Боліє має такий характеристичний заголовок: „Справа характеристики напряму найменшої нерівности людських умовин“, — розвиває тільки оптимістичні тези, які ми зясували.

відповідальности, як впевняє Бастія. Навпаки, зло викликує зло, а нужда збільшує нужду.

Кооператори, коли глядять на те, що діється у світі, бачать далеко більше боротьби, чим гармонії; або, — як хочете — боротьба є більше природнім явищем, чим взаїмна поміч. Вони отже не вірять в ті ліки, які можна знайти в конкуренції, що також є формою боротьби, але їх добачують вони в солідарности. Одні приймають за засаду суперництво, другі — співпрацю. Це два протилежні бігуни.

Карло Маркс сказав, і я в це вірю: „Розвязка соціяльної проблєми полягає в тому, щоб не було більш конфліктів між індивідуальними інтересами, з одної сторони, і між індивідуальним і соціяльним інтересом з другої сторони.

І саме кооператори не думають, щоб ту згоду можна було осягнути конкуренцією, законом подачі й попиту, чи яким іншим природнім законом. І вони мають претенсію осягнути це своїми кооперативними товариствами. Я часто згадував, що ціллю кооперативних товариств є погодити протилежні інтереси.

Що таке кооперативне споживче товариство? Це товариство осіб, які продають самі собі потрібні їм товари, а тимсамим кожний член являється одночасно купцем і продавцем. В них не почуєте вже більше балачки про торговців.

Що таке кооперативне кредитове товариство? — Це товариство осіб, які лучаться, щоби взаїмно позичати собі капітали, які їм потрібні. Кожна з тих осіб являється по черзі, ба навіть одночасно вірителем і довжником. Немає вже більше лихви.

Що таке мешканева кооператива? — Це стоваришення властителів домів, які винаймають мешкання своїм власним членам. Отже ті самі особи є властителями і льокаторами. Не звісний там пан Вотур[1]).

Таким способом цей великанський конфлікт, який виповнив цілу історію економії: війна межи вірителями і довжниками, війна межи продавцями і покупцями, війна межи властителями і льокаторами, — знаходить свою розвязку у формі щасливого подружа в кооперативнім товаристві. Як святий апостол Павло сказав: „я ношу в собі двох людей, які ведуть з собою війну“. — Так і кожний член кооперативи обовязаний подвоювати себе, рівноважити свій інтерес продавця і покупця, свій інтерес вірителя і свій інтерес довжника, свій інтерес властителя і свій інтерес льокатора. Ті протилежні інтереси сходяться внутрі кожного, і очевидно мусять вони погодитися. Ті антагонізми, які на зовні і на економічному ринку прибирають яскраво войовничий характер, переміняються у внутрішньому конфлікті в моральну вартість. Вони не викликують вже ненависти, але змушують роздумувати. Це найкращий спосіб вихованння розввжувати в своїй совісти: за чи проти.

2. Справедлива ціна.

Возьмімо наприклад питанння справедливої ціни. Це не маловажна справа не тільки осягнути справедливу ціну, але її здефініювати. Можна навіть сказати, що це найстарше „питання“ політичної економії, або краще сказати, що воно випередило на 2000 літ пов-

---

[1]) Парижани називають властителя камениці хижою птицею. — Примітка перекладчика.

стання економічної науки. Бо справедливою ціною займалися грецькі фільософи Аристотель і Плятон, пізніше в бігу століть Отці Церкви, схолястики. Бачите його в незчислимих законах старини, чи середніх віків.

В кожній ціні знаходиться частина, великанська частина, яка береться виключно під натиском потреби, чи невіжества споживача, і яку вміє використати продавець.

Послідня війна тисячу разів виказала у всіх краях, що божевіллям булоб вважати біжучі ціни завжди справедливими. Купуючий немає ніякої змоги оцінити вартість у хвилині купна. Поперше, тому, бо він не знає цінности предмету. По друге від часу війни майже у всіх краях настала нова трудність, а саме: споживач не знає не тільки вартости предмету, ба навіть вартости гроша, яким він платить.

В листопаді 1932-ого р. переїздив я через Берлін. У вечір нашого приїзду плачено за франк три і пів міліярда марок; на другий день 2 міліярди, а небавом і сотки міліярдів. Так отже межи ранком а вечером ніхто не міг знати, скільки міліярдів марок виноситиме ціна, яку він мусітиме платити. В Росії існували в тім самім часі три ціни на кожний предмет. Були ціни в банкнотах на рівні зі золотом, які називано червінцями; були ціни назначувані в совітських рублях, або в старих паперових рублях, які назначувано згідно з індексом цін.

Вправді Економісти можуть відповісти, що часи війни й інфляції нічого не говорять. Коли вони говорять, що біжуча ціна є справедливою ціною, то вони умисне, чи невмисне ставлять себе в режім вільної конкуренції, цебто в положення, в якім споживач, оскільки ціни видаються йому за високі, має змогу звернутися куди-інде. А коли він годиться заплатити згадану ціну, то тим самим вважає її справедливою.

На те кооператор ніколи не погодиться. Він не вірить, що споживач, платячи жадану ціну, дає доказ, що вона справедлива. Він не признає цього, бо він не думає, що споживач може свобідно платити чи не платити. Він немає завжди свобідного вибору; а й можна сміло сказати, що його не має він ніколи. Спробуйте, коли думаєте, що ваш фризієр за дорогий, піти до іншого — а обійдете цілий Париж!

Ми не маємо змоги виробляти самі собі цукор, ані купувати його деінде, бо всі торговці і фабриканти продають його по одній тарифі, ані не можемо купити його в Америці, бо тому противляться охоронні мита.

Несправедливість може трапитись, хоча це рідше буває — також і продавцеві, а не тільки покупцеві. Цивільний кодекс признає в деяких випадках уневажнення контракту ізза нарушення інтересів. Коли вважається несправедливим торг Ісава, який продав своє право старшинства за тарілку сочевиці, то не ізза нерівности виміняних товарів, але тому, бо Ісав, — каже біблія — вертаючи з довгого полювання, був голодний і Яків використав це. І як богато таких Ісавів на цьому світі, які, не будучи навіть на полюванню, терплять голод та зневолені продавати за тарілку сочевиці, оскільки не право старшинства, то бодай свободу своєї особи, працю рук, чи свої добра.

Впрочім, колиб купуючий платив добровільно зависоку ціну, навіть колиб була це річ люксусу, так як це роблять елєгантні дами з пустійства, плятачи якнайдороще, то ми теж не признаємо, щоби та ціна, хоча добровільно заплачена, являлася справедливою ціною.

Булоб наскрізь неморальним, колиби співвинність жертви виправдувала грабунок в обміні. Треба боронити справедливу ціну навіть перед споживачем, який ізза своєї безхарактерности, чи пустійства причиняється до такої експльоатації.

Тому ми більше, ніж ліберальна школа, вибачливі у відношенні до інтервенцій з боку держави.

В часі війни, коли держава виконувала карні санкції супроти звишки цін, супроти спекуляції, це викликувало пристрасну критику в таборі Економістів, зате в меншій мірі серед кооператорів. Не тому, щоб ці були їм так дуже прихильні, чи вірили так дуже в доцільність державних поглядів, але вони вважали їх корисними, аж до часу, коли кооперація зробить їх безпредметовими. Тому вони признавали потребу самоврядного назначування цін харчів в містах, в яких не було кооператив. Зате в містах, де були кооперативи, така такса цін була непотрібною, бо кооператива вже своєю присутністю, своєю потенціяльною акцією, як говорено про англійську фльоту зібрану в заливі Скапфиль — задержувала умірковаиий рівень.

3. Виховання споживача.

Возьмімо ще один примір: ролю споживача. Ми сказали, що ми згідні з Економістами, що інтерес споживача має бути рішаючим. Всетаки кооператисти не вдоволяються заявами, як в Економістів: все для споживача; вони кажуть теж: все через споживача. Це йому належить керма. Повстання й поширення на цілий загал споживчої кооперації видається мені в економічному ладі рівнозначним з заведенням загального голосування в політичному ладі: правительство всіх для всіх. Але проголошуючи споживача королем економічного ладу, ми поважно ставимося до цієї проклямації. Ми не хочемо, щоби він був нездарним королем, призначеним панувати, але не вести. Ми хочемо перевести в діло вискази торговельного стилю: коли продуцент дістає замовлення клієнта, коли він просить про ті „замовлення“, коли він предкладає йому свої „услуги“. Затямте: „свої услуги“! Так, треба, щоб продуцент став слугою споживача. Тому й організуємо ми Ліги споживачів і кооперативні споживчі товариства; ми віримо, що вони зможуть настановити справедливу ціну і знесуть зиск, щонайменше зведуть його до платні за провідну працю.

Безсумнівно, Економісти не заперечують споживачам права стоваришення, ба навіть заохочують їх до цього, бо якжеж і моглиби вони противитись, коли проти всіх посягань держави — не перестають вони голосити, що споживачі є найліпшими сторожами своїх інтересів. Але вони швидко забувають цю максиму, коли споживчі товариства висловлюють претенсію вийти зі своїх крамниць та стати гуртівними купцями, експортерами, фабрикантами. Тоді вони називають їх некомпетентними і нездібними, добачують в них грабарів, що хочуть завернути світ до хатнього господарства перших віків.

Ми не заперечуємо, що рівень техніки капіталістичного виробництва може показатися вищим від кооперативного та ліпше послужити інтересам споживача; коли наприклад такий Форд міг знизити ціну одного авта на 350 долярів, а тимсамим кожний американський робітник може мати своє авто, так, як у Франції має свій ровер. Можливо, що той великий промисловець дещо переборщує, коли у першій стрічці свого катехізму вписує: треба поставити інте-

рес споживача перед інтересом фабриканта, бо він сам не пожертвував своїх власних інтересів, але він справедливо може сказати, що заощадив споживачам богато більше міліярдів, як сам їх одержав. І ми в добрій вірі замітимо, що можливо під кооперативною формою його фабрика принесла би споживачам меншу користь.

Коли ми бажаємо собі короля-споживача, то ми не є його підхлібниками. Ми перші признаємо і нераз вже повтаряли, що споживач на економічній сцені найменше симпатична постать і то з богатьох причин: своїм егоїзмом, несвідомістю правдивих своїх інтересів, своєю поведінкою робити все, що не треба, а не те, що треба.

Так, але те саме можнаб сказати й про загальне голосування, і не менше справедливо; а чейже ніхто не відважиться сказати, що треба його знести, вдоволяючись заміткою, що до загального голосування потрібно ще окремого виховання.

І ми кажемо те саме. Так! Споживач потребує виховання. Тільки ліберальна школа ніколи не занялась вихованням споживача, полягаючи на своїм „якось то буде", зате кооперативна школа вважає своєю місією виповнити цю прогалину інституціями теоретичного і практичного навчання, якими мають бути споживчі товариства. Щойно тоді матимемо право сказати разом з Економістами, що споживач найліпший суддя своїх інтересів.

4. Законність зиску.

Ми знаємо, що кооперативні товариства (включно з кредитовими) мають засаду повертати своїм членам доходи, які вони осягнули на їх закупнах, що рівняється очевидно знесенню зиску. І зовсім не потрібно підкреслювати, що це правдива революція в економічному світі, бо до тепер уважано зиск головним, оскільки не одиноким мотором діяльности всіх підприємств.

В тім власне велика ріжниця, найбільша ріжниця від економічної клясичної школи, яка твердить навпаки конечність, вічність зиску.

Це питання було предметом нашого курсу минулого року і я поверну ще до цього, коли буду обгорювати проблєму заробітчанства.

Скажу тільки одно: сьогодня можемо вже ствердити, що біля 300.000 кооператив у світі відповідають тій величній дефініції французького закону: „без цілі зиску". Такими є насамперед наші споживчі товариства, а опісля кредитові. Не можна отже сказати, що це неможливе. Вони живуть, коли розвиваються, вони навіть можуть покрити цілі краї, як наприклад в Росії.

В недавній статті письменника Росні старшого, в якій він вказував на спустошення, що спричинює в модернім суспільстві погоня за зиском, запримітив я ось яку фразу:

„Бракує нам організації, яка моглаб боротися проти сліпої пристрасти зиску".

Ми маємо таку! Ми саме її представляємо і жалуємо, що її не помітив досвідчений письменник, якого я навів. Це є кооперативні товариства зі своєю програмою знесення зиску і заведення справедливої ціни.

Пер. Ю. Студинський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Огляд світової торговлі яйцями за рік 1932.

Коли міжнароднях яєчна торговля в 1931 році не була успішною, то, порівнюючи її з роком 1932, требаби ствердити, що в цьому році не була вона гіршою, як за попереднього. В 1932 році, так сказатиб, устабілізувався застій і непригожі обставини осягнули найвищий степень, так що від третього кварталу 1932 року можнаби хіба вже лише говорити про поправу.

Через цілий рік відчувалася на всіх світових ринках завелика подача, яку однак спричинила не збільшена продукція, але причиною якої було загальне безробіття. Правда, за час 1932 року безробіття не таким скорим темпом збільшалося, як за попередніх років, натомісць в 1932 році наступили по всіх краях і державах загальні редукції не лише платень урядників, але — що більше — платень робітників, а це самозрозуміло обмежило спожиття, бо кожний ощаджував в першій мірі на поживі. Мається враження, що в дійсности продукція яєць зменшилася, однак не до тої міри, як зменшилося спожиття.

З повищих причин протягом цілого року, за виїмком одного місяця, висота цін стояла на найнищому рівні, а саме, ціни були такі низькі, як ще ніколи по війні. Що більше, ціни ті пішли далеко нище від цін з передвоєнних літ. Мимо так низьких цін тяжко було для яйця все знайти який небудь збут.

Звісно, що яєчні купці в часі найбільшої продукції, а саме в другій половині квітня та в травні консервують великі кількости яєць, чи то у вапні чи в холодільнях. В 1932 р. купці, які за послідні три роки потерпіли дуже великі втрати на консервах, складали в холодільнях та у вапні дуже поміркован о й обережно; і за цей рік, хочби з тої причини, що запаси консерв не були занадто великі, купці вийшли на консервованих яйцях не зле, тимбільше, що продавали їх вже ранньою порою при відносно досить високих цінах. — Купці поступають обережно, страт на консервах не поносять, але рівночасно не допускають до занадто великих скоків в цінах на свіжий товар.

Не без впливу на торговлю яйцями були й політичні конюнктури, які в тій торговлі відогравали і відограють велику ролю. Понадто всі держави дуже пильно інтересуються всіми торговельними справами, обороняючи свій торговельний білянс, причім торговля яйцями відчувала це заінтересовання найбільше, але відчувала його все майже в негативний спосіб.

Ствердити можна, що протекціонізм в краях малої продукції яєць за 1932 рік в наслідках заломався, бо висліди його були якраз противні до тих, яких сподівалися дані держави чи суспільні верстви. Краї, які яйця все експортують, видержували всі, можливо найнищі ціни і тим пошкодили краям, де була сильно плекана, боронена і протегована рідна продукція, бо не допустили до її розросту.

В 1932 р. вже всі держави перевели у себе стандаризацію яєць. Збуваючі держави — на те, щоби свій експорт піднести, імпортуючі — на те, щоби імпорт зменшити. Найбільше заковик було з приписами що до печаткования яєць, бо приписи ці в цілій Европі завели великий і неможливий балаган. Для приміру: ті яйця, які польські приписи

вимагають значити чорною краскою, в Німеччині належало значити червоною краскою; що в Польщі і інших державах червоне, то в Німеччині чорне і т. д.

В 1932 р. не було таких великих несподіванок в обмеженнях вільного обороту девізами, як це мало місце в 1931 р. Однак, всі обмеження в тому напрямі, видані ще 1931 р., осталися в силі цілий 1932 р. За те прийшли інші несподіванки в виді обмежень, а то й заборони ввозу чужих яєць та нові мита, як це мало місце в Чехословаччині, Італії і Англії. Серед наведених обставин не могла світова торговля яйцями спокійно працювати. При тім треба ствердити, що всі краї з екстенсивною продукцією яєць в експорті сильно підупали, а натомісць інтенсивна продукція взяла вповні верх. Можна навіть твердити, що мимо крізи, мимо багатьох перепон деякі краї, а ще краще деякі експортери, завдяки інтенсивній господарці, свій експорт сильно побільшили. Наступила рівнож поважна зміна в експортуючих краях, бо деякі заморські краї, які цього досі не практикували, приходять на ринок Европи не як хвилевий (Злучені Держави Північної Америки зимою 1931 р.), але як сталий доставець. Зміну цю спричинила Англія, притягаючи на свій ринок товар з цілої британської імперії: наслідки господарських конференцій — англійських доміній в Оттаві в Канаді.

В загальному належить 1932 р. уважати успішнішим, як були попередні роки, мимо всіх, деколи дуже неприємних несподіванок та розчарувань. Можнаби, як причину таких успіхів, взяти й те, що міжнародня торговля яйцями вже осягнула дно крізи і дальше вже нікуди їй погіршуватися; і що тепер, як зайдуть які зміни, то хіба на краще, оскільки нові потягнення держав не вбють в зародку всякі можливости до поліпшення ситуації. Треба однак надіятися, що всі держави мають вже своїх експериментів по вуха і в господарських справах прийдуть раз до розуму та зрозуміють, що далі вже не можна експериментувати та гнати в першу чергу самих себе в пропасть.

Забагато вже понесли втрат ріжні держави в своїй яєчно-господарській ділянці; а як це в поодиноких державах за 1932 р. виглядало — скажемо слідуючим разом. *І. Мартюк.*

Кілька уваг в справі розбудови кооперативного птахомясарського промислу в Галичині.

В стремлінню до охоплення збуту всіх тих продуктів, що їх має на продаж наше село, кооперативні організації почали в минулому ще році налагоджувати збут домашньої птиці. Праця в тому напрямку наразі ограничувалась до скупу деякими окружними союзами й низовими кооперативами птиці на селі, а відтак до перепродування — за допомогою Центросоюзу — скупленої живої птиці приватним годівельно-убойним заведенням.

Вже в початку роботи деякі повітові союзи справу збуту птиці потрактували як одну з важливих галузів їхньої праці. Свідчать про це досить регулярні вагонові посилки живої птиці з деяких повітових союзів.

Те зацікавлення справою збуту птиці, яке виявили кооперативні організації, дозволяє припустити, що ціла справа не зупиниться лише на перепродуванні живої птиці, а натомісць дійде у нас до розбудови птахомясарського промислу, опертого на кооперативних підставах.

Якіж можливости в тому напрямку відкриваються перед нашою кооперацією та в яких умовах прийшлося би працювати?

Бодай більше-менше докладних даних про кількість домашньої птиці на терені Галичини і Волині нема.

Після урядової статистики в Польщі в 1921 році нараховано понад 25,000.000 штук птиці, в тому в Галичині і на Волині — 7,105.656 штук, а саме: курей — 5,858.909 штук, гусей — 666.432 штук, іншої птиці — 579.626 штук.

Теперішній стан домашньої птиці що до кількости безперечно значно перевищує дані урядової статистики.

Центральний Комітет для справ годівлі птиці в Польщі, на підставі ріжних даних, загальну кількість птиці для всієї держави на рік 1928 встановлював на 50,000.000 штук, в тому коло 40,000.000 курей, коло 8,000.000 гусей та коло 2,000.000 іншої птиці, тобто індиків, качок та пантарок.

Приймаючи відношення з 1921 року можна тепер, хоч і з певними застереженнями, кількість птиці в Галичині і на Волині окреслити на ± 13,000.000 штук.

Вивіз за границю з Польщі живої і битої птиці в світлі цифр уявляється так (жива птиця подана в штуках, бита — в квінталях):

	пересічно в 1926—1930 рр.	**в 1931 р.**
Гусей живих	1,303.505	1,660.778
Іншої живої птиці	499.688	941.594
Разом живої птиці	1,803.193	2,602.372
Гусей битих	2.819	3.305
Іншої битої птиці	2.600	5.311
Разом битої птиці	5.419	8.616

Вартість експорту птиці в злотих:

	пересічно в 1926—1930 рр.	**в 1931 р.**
Гуси живі	11,183.000	9,272.000
Інша птиця жива	1,609.009	2,194.000
Разом жива птиця	12,792.000	11,466.000
Гуси биті	764.000	810.000
Інша бита птиця	661.000	1,154.000
Разом бита птиця	1,425.000	1,964.000
Разом птиця жива і бита	14,217.000	13,430.000

В експорті яєць з Польщі уділ Галичини й Волині виносить понад 50 % загального експорту.

Приймаючи, що вартість птиці, експортованої з терену Галичини й Волині, складає лише третину-четвертину вартости всього експорту

птиці з держави, можна дійти до висновку, що з Галичини і Волині вивозиться птиці заграницю що року за 3 ½ — 4 ½ мілінів злотих.

Ще до недавна майже увесь експорт птиці з Польщі зводився до вивозу живих гусей до Німеччини. Знаходився він в руках старих жидівських фірм, з котрих більшість трудилась і торгівлею птиці на краєвому ринку, маючи по містах власні ятки; деякі більші фірми в часі доброї конюнктури робили великі інтереси на імпорті живої птиці з Великої України і на перепродуванню тої птиці на Захід, передовсім до Німеччини.

Всі експортові фірми рівночасно торгували вгодованими гусьми і полевими, тобто не вгодованими. Вгодовування переводили у власних годівельних підприємствах. До Німеччини висилали дуже багато гусей невгодованих; ці гуси вгодовувалися вже по тамтім боці кордону в німецьких годівельно-убойних заведеннях.

В останніх кількох роках в експорті птиці з Польщі зазначилися три виразні тенденції:

1) стремління до розгалуження напрямків експорту;

2) стремління до бодай частинного переходу з експорту живої птиці на експорт битої;

3) стремління до сконцентрування експорту в руках експортових фірм, обєднаних в спеціяльній організації і готових до перепровадження стандаризації експорту битої птиці;

Зупинимося коротенько на цих трьох справах.

1) Ріжні труднощі, як високе мито і ін., при вивозі птиці до Німеччини, а також можливости збуту в інших країнах спонукали експортерів шукати за ринками, догідними для уміщення живої птиці. Старі жидівські варшавські фірми, а слідом за ними і експортери живої птиці з Галичини при допомозі Державного Експортового Інституту вийшли зі збутом живої птиці на ринки Франції та Італії. Особливо до останньої розпочався досить жвавий вивіз птиці. На ці ринки вивозять головним чином кури. Відсилають птицю за границю в спеціяльних вагонах-пташарках. До речі: польські залізниці розпоряджають обмеженою кількістю вагонів-пташарок, завдяки чому майже всі ці вагони винаймлені теперішнім експортерам живої птиці.

2) Регулярний експорт битої птиці є можливий лише з підприємств, що в своїй праці спираються на холодільні.

Не маючи холоділень, старі експортові фірми ограничувалися до експорту живої птиці, а експорт битої птиці носив цілком нерегулярний характер і зводився до того, що деякі фірми висилали биту птицю в часі морозів, трактуючи цю справу, як побічну, другорядну галузь їхніх інтересів.

З погляду народньо-господарських інтересів експорт битої птиці, т. б. готового, переробленого в краю продукту є формою значно досконалішою і кориснішою від експорту живої птиці. З боку кругів фахових та зближених до Державного Експортового Інституту від певного часу велася пропаганда за розбудовою експорту битої птиці. Розбудова ця, одначе, почалась лише в останніх трьох роках. Насамперід повстала нова фірма для експорту битої птиці, що оперлася на власну холодільню в Опатувку під Калішом. Відтак повстали подібні фірми в Люблині і Гдині, що оперались одна на холодільню люблинської різні, а друга на портову холодільню в Гдині. Врешті присту-

пила до праці новоповстала фірма у Львові, що оперлася на холодільню міської різні.

Цікаво відмітити факт, що початок регулярного експорту битої птиці не виходив від старих фірм, що провадили експорт живої птиці і то в значних розмірах. Основники нових фірм рекрутувалися з кругів, що перед тим, здається, нічого спільного з експортом птиці не мали.

Деякі новоповсталі фірми по короткому часі існування перервали свою працю і — як можна думати — не мають тенденції її поновлювати.

Спроби, пороблені новоповсталими фірмами, показали на ті можливости, що відкриваються перед експортом битої птиці в Польщі. Це дало привід старим експортерам живої птиці блище заінтересуватися експортом битої птиці. Одна з найбільших і найстарших варшавських жидівських фірм вибудувала власну холодільню і, операючись на вироблені торговельні звязки та досвід з живою птицею, розпочала регулярний експорт битої птиці.

Розбудова експорту битої птиці з Польщі припала на час, коли імпортові країни почали боронитися перед привозом чужих продуктів, вживаючи чи то митних ставок, чи встановляючи привозові контінгенти.

Високі митні ставки в Німеччині надзвичайно утруднили працю з цією країною. Експорт битої птиці скерувався головно до Англії, Франції, Італії та в останньому часі до Швайцарії. Малий контінгент, признаний Францією, для товару з Польщі, а також досить високі митні ставки в Італії та Швайцарії залишають і на далі найдогіднішою країною для вміщення битого товару — Англію. Навіть мимо низького курсу англійського фунта співпраця з англійським ринком видається чи не найкориснішою, що й підтверджує рух битої птиці, який можна заобсервувати в гдинському порті.

3) Стремління в напрямку переведення певного добору серед експортерів птиці та в напрамку витворення організаційних форм, що позволили б на легше здійснення стандаризації експорту битої птиці — далося помітити вже кілька літ тому.

В 1930 році заведено високе вивозове мито на гуси. Від того мита звільнено членів синдикатів експортерів гусей, як що вони вивозять товар на підставі посвідок міністерства торговлі і промислу. В 1931 році при співділанню Державного Експортового Інституту повстав у Варшаві „Польський Союз Експортерів Птиці". Основниками цього Союзу були купці — експортери живих гусей, обєднані в 4-х синдикатах, та фірми для експорту битої птиці.

Союз експортерів перебрав на себе посередництво в одержуванню від міністерства торговлі і промислу посвідок для безмитного вивозу живих і битих гусей та приділювання тих же посвідок. Право до одержання посвідок мають приватні фірми і кооперативні організації, що відповідають вимогам, окресленими в спеціяльних[1]) міністерських розпорядженнях.

Експортери битої птиці одержали право вивозити за границю певну кількість піря, відповідаючу їхній продукції, в неочищеному стані.

---

*) Dz. U. R. P. Nr. 43 poz. 384—1930 r.

Йдучи ще далі на зустріч експортерам битої птиці, ввів уряд певні полекші для тих імпортерів кольоніяльних продуктів, які викажуться посвідками про вивіз битої птиці. Завдяки цьому для експортерів битої птиці відкрилася можливість відпродування вивозових посвідок.

Стандаризація вивозу битої птиці мала би бути добровільною. При Союзі Експортерів Птиці проєктовано уряд стандаризаційного інспектора, якого мали би удержувати самі експортери. Стандаризації дотепер ще не впровадили, але в бюджиті П. С. Е. П. вставлені на це відповідні позиції.

— — —

З терену Галичини й Волині безпосередньо закордон вивозиться бита птиця зі Львова. Великим осередком, експортуючим живу птицю, — є Броди Крім того Галичина, а особливо Волинь (кури, індики, гуси) та Полісся (гуси) є поважними доставцями птиці для експортових фірм у Варшаві, Люблині, навіть Гдині та в інших містах в центральній і західній частині держави. Мережа дрібніших і більших купців птиці вкриває землі з українським населенням. Частина купців працює майже виключно для краєвого ринку. Деякі з купців провадять у досить великих розмірах годівлю гусей. Вгодований товар продають в Галичині, в Кракові, на Шлеську. Як на один з більших осередків годівельного промислу (гуси) близько Львова, треба вказати на Новий Яричів. Інші місцевости, як наприклад Великі Мости, Комарно, це вже менші скупчення годівельних підприємств.

На початку ми згадували, що праця українських кооперативних організацій в ділянці збуту птиці наразі обмежується до скупу на селі живої птиці і відпродуванню її приватним годівельним, чи годівельно-убойним заведенням.

Дальшим розвитком справи було б зорганізовання кооперативної птахомясарні тобто кооперативного годівельно-убойного заведення.

При існуванні кооперативної птахомасарні, цілість праці, звязаної з випродукованням столової птиці і проготовленням її на продаж у битому стані, спочивала би в руках продуцентів та їхніх власних організацій. Виплекана і відповідно підготована в господарствах птиця збіралася б низовими і окружними кооперативними осередками, а далі у власному годівельно-убойному заведенню перетворювалася б через вгодовання і убій на готовий продукт — биту птицю і врешті розміщувалася б на ринках.

В цьому випадку село в ділянці збуту птиці могло б унезалежнитися від богатьох зовнішніх чинників та увійти в близчий звязок чи то з консументами, чи то з гуртівниками, що розпродують биту птицю.

Звертаючись до питання можливого масштабу праці кооперативної птахомясарні за для браку інших стисліших даних можемо оперти наші міркування лише на даних, що відносяться до вивозу птиці за границю.

Як що вартість птиці, яку вивозять за кордон з Галичини і Волині, виносить $3^1/_2$-$4^1/_2$ міліонів злотих[1]), то кооперативна організація,

[1]) Спостереження над рухом птиці в Галичині дає підставу думати, що цифра ця мусить бути вищою, але, на жаль, не розпоряжаємо даними, які б могли наше припущення підтвердити. — Е. Т.

опанувавши на 10—15% експорт птиці з Галичини і Волині, правдоподібно була б в стані продати річно птиці за круглу суму 500.000——1.000.000 злотих. Суми ці відповідають 25—50 вагонам річної продукції битої птиці, як що вартість 10-ти — тонового вагону битої птиці приймемо за 20.000 злотих.

При такому маштабі праці річно на вгодовування птиці зуживалося б при найскромніших обрахунках коло 40—80 вагонів збіжа.

У випадку організації кооперативної птахомясарні могли би до певної міри бути корисними спостереження, що відносяться до життя приватних експортових фірм, які в послідньому часі потворилися для експорту битої птиці. Підписаному довелося познайомитися зі всіма 5 заведеннями, а з 3-х із них довший чи коротший час і висилати птицю за границю. Це ознайомлення дає підставу думати, що повстання відразу, з великим накладом грошей, великої кооперативної птахомясарні, наставленої виключно на експорт булоби досить ризиковним, а правдоподібно і менше доцільним. Не заперечуємо, що думка сотворення великого підприємства, яке вже відразу могло б дати селу широку можливість збуту птиці, може бути принадною. Хочемо однак підкреслити декілька моментів.

При праці на експорт завше залишається певна кількість товару, яку треба продати на краєвому ринку. Вміле уміщення цього товару може значно вплинути на калькуляцію. Одже трудно експортувати, не маючи рівночасно добрих позицій на краєвому ринку.

Праця на експорт має сезоновий характер.

Головна маса товару продається в часі від вересня до Великодніх Свят. Як що підприємство не має за собою краєвого ринку, то урядження та персонал непотрібно його обтяжують в слабому і мертвому сезонах. Працюючи інтенсивно на краєвому ринку, можна належно використати основний персонал, збільшуючи його сезоновим лише підчас збільшеного експорту.

В теперішніх часах ніколи нема певности, що той чи інший навіть добрий заграничний ринок або й кілька з них нагло відпаде, чи завдяки високому миту, чи іншим причинам.

В такому випадку підприємство, яке, завдяки своїй будові, не може так звужуватися в праці, що б краєвий ринок міг його удержати на поверхні життя — несе страти, що можуть навіть заважити на його дальшій долі.

Коли взяти під увагу вище наведене, то видається доцільнішим розпочинати розбудову птахомясарського кооперативного промислу від внутрі—державного ринку. Щойно по опанованню краєвого ринку можна спокійніше взятися до експорту і рахувати на більший ефект. Спостереження над краєвим ринком дозволяють рахувати, що терен Галичини, Шлеську та краківське можуть дати підставу для кооперативної птахомясарні.

Не порушуючи справи, в яких формах могла би повстати кооперативна птахомясарня, а власне: чи як додатковий відділ праці одної з торговельних кооперативних централь, чи як спільне їхнє підприємство, чи врешті як окрема кооператива — хочемо лише підкреслити, що мусіла би вона спиратися на холодільню.

На добрий розвиток птахомясарні можна сподіватися лише тоді, коли справа її вже в заложенню буде подумана доцільно і просто.

Праця з птицею може дати користи, але не зносить непотрібних видатків. Кожне люксусове урядження і кожна не вповні використана людська сила непомірно обтяжують калькуляцію.

Евген Томашевський.

Джерела енерґії в У.С.Р.Р.

Вступ.

На нашій плянеті енергія проявляється в усяких видах: енергія мязів людей і тварин, енергія сонця, що є перводжерелом найбільше росповсюджених форм її, енергія осередкового тепла землі, енергія морських припливів і відпливів, енергія руху атмосфери, руху землі, хемічна енергія ріжних її носіїв та інші.

З усіх форм енергії значна частина як: безпосереднє використання енергії сонця, осередкового тепла землі, енергії морських припливів та відпливів та їм подібних—мають для УСРР при сучасному стані її техніки лише академічне значіння.

Джерела енергії, які мають промислове значіння, в УСРР також не всі ще належно досліджені для відповідного їх використання. Так, енергія вітру для її зуживання потребує довшого й докладнішого дослідження (дуже тихі й занадто швидкі вітри не надаються до використовування), а до цього дослідження в УСРР ще й не приступили. Лише Всеукраїнська конференція в справі уложення ґенерального пляну електрифікації з дня 2—5/VII 1932 р. винесла постанову про необхідність дослідження вітрів. Поки ж що енерґію вітру на території УСРР використовують в обмежених розмірах примітивними вітряками для мелення зерна, де-не-де в степу для смокування води.

Таким чином, на території УСРР джерелами енергії покищо є: хемічна енергія ріжних горючих матеріялів та енергія руху води.

I. Джерела енергії, їх стан і способи використання.

Всі види енергії поділяються на такі, що після зуживання поновлюються (вітер, вода, приріст рослин, торфу) та матеріяли, що після виділення енергії тратяться (вугіль, нафта, природній ґаз). На сьогодні базою світових ресурсів енергії є друга група, що складає біля 77% енергетичного світового білянсу, залишаючи на долю перших біля 23%. Зокрема водна енергія (гідроенергія) й приріст рослин мають лише біля 5% в енергетичному господарстві світа. В УСРР запаси енергій, що не поновлюються, складають приблизно 87% їх загальних засобів. Приріст рослин (дерево, солома, очерет) тут відограє мало-помітне значіння.

1. Носії хемічної енерґії.

Хемічна енергія промислового значіння проявляється у вигляді тепла, що виділюється при горінню вугілля, торфу, дерева, нафти, ґазів тощо. Носії хемічної енергії здобуваються й зуживаються у ріжній аґреґатовій формі: твердій (копальняне вугілля, торф, дрова і т. под.), рідкій (нафта з її перетворами, смоли і т. д.) та ґазовій (при-

родний та штучні гази). В промисловости найчастіше користуються такими носіями хемічної енергії: а) камяне й антрацитове вугілля, б) буре вугілля, в) торф, г) дрова, солома, очерет і т. под., г) нафта з її перетворами й спорідненнями та д) газ ріжного походження.

а) Вугілля камяне й антрацитове творить основу не тільки енергетичного господарства УСРР, а сьогодні воно є підставою енергетики цілого СРСР. Донбас, як кажуть в СРСР, є „всесоюзною качегаркою“ (вугляркою), яка постачає більше 50% вугілля на потреби цілого Союзу. Загальні геольогічні запаси камяного вугілля УСРР обчислюються, за останніми статистичними даними, на 69 міліярдів метричних тон. Вугляні верстви лежать на глибині 1.500 м. низче рівня моря та під найтоньшими верствами в 0,5 м. Ці запаси творять біля 1% світових та 15% цілого СРСР. Середня гущина вугільних зложищ у цілому Донбасі визначається на 4,55 міліон. метр. т. на 1 км². Промислові запаси камяного вугілля складають тут коло 30 млд. м. т. Одначе геольогічні дослідні пошукування в підземних ложищах вугля УСРР не можна вважати закінченими і тому згадані вище припущення щодо висоти запасів вугля безперечно підлягатимуть змінам. При цьому є наймовірнішим, що ці запаси викажуться більшими.

При експльоатуванні камяновугільних зложищ сучасна техніка прагне до того, щоб рівномірно використовувати всі вуглеві верстви, щоб добування вугілля ріжних сортів відповідало їх природнім запасам, щоб в першу чергу зуживалися найдешевші сорти вугілля, щоб затрудненість шахт не переходила певних меж, що унеможливлює своєчсне переведення належного ремонту та щоб праця на вугільних підприємствах якнайповніше механізувалася з найраціональнішою електричною передачею.

В УСРР розроблюються покищо неглибокі вугляні верстви з глибиною шахт у 300 м. добуваючи 42,0% камяного та 14,0% антрацитового вугілля. Про відношення запасів до видобуття ріжних сортів вугілля, довідуємося зі слідуючої табелі.[1])

Назва сорту	Запаси				Питома вага видобуття в %%			Плян на 1932/33 рік	
	Геологічні		Промислові						
	млрд. м. т.	у %%	млрд. м. т.	у %%	1909—1923	1923/24—1927/28	1931	ГОЕРЛО	Вугілля
1. Спікливе вугілля	15,6	22,6	6,9	23,0	62,8	54,1	47,0	23,3	36,5
2. Полумяне „	19,1	27,8	7,8	26,0	19,2	19,3	10,6	10,0	16.0
3. Довгополум. „	1,7	2,5	0,9	3,0	—	—	4,0	17,0	3,5
4. Пісне „	11,7	17,0	5,1	17,0	2,8	2,9	4.0	17,7	12,5
5. Антрацитове „	20,9	30,2	9,5	31,0	15,9	28,2	34,5	33.0	32,5
Разом	69,0	100	30,0	100	100	100	100	100	100

З табиці бачимо, що найцінніше для металюргії спікливе вугілля складає в промислових запасах лише 23,0%, а видобуто його в 1931 р. аж 47,0% цебто більше, ніж у двічі, перевищено норму раціонального експльоатування. Цю диспропорцію за пляном ГОЕРЛО сподіваються вирівняти в р. 1932/33, а за пляном „Вугілля“ — ще й в цьому році видобуття перевищуватиме стан в промислових запасах на 13,5%.

[1]) Материалы Всеукраинской Конф—ції по составлению генер. плану електрификации. 1931, ст. 87, 88.

Інші ж сорти вугілля, що для свого зуживання потребують спеціяльних уряджень, у видобутті пропорційно значно відстають від запасів. Такий спосіб експльоатування вугільних скарбів УСРР не можна не визнати не шкідливим для цілого цього господарства.

Навантаженість праці шахт в УСРР значно перевищує існуючі умови їх експльоатування в СДПА й Европі. В СДПА шахти працюють з 50—60% навантаження, а в УСРР уже в році 1926/27 вони мали навантаження в 83,2%[1]). За пляном же пятилітки уряд УСРР прагне не до будови нових шахт і розвантаження існуючих, а до ще більшої інтенсифікації праці на старих і без того спустошених шахтах та до їх реконструкції. За пляном Донвугля на рік 1932/33 нові шахти мають дати біля 20% видобуття вугілля і на їх будову передбачається витрата 30% всіх інвестицій в цю промисловість, а зате на реконструкцію старих шахт з мешкальним будівництвом плянується вкласти аж 60%[2]). Змеханізовано працю в Донбасі покищо в розмірі 29%[3]), тоді як вугільні шахти СДПА й Німеччини працюють з приладдям, змеханізованим на 80—85%. Річна продукція в УСРР виносить 150 м. т., а в Німеччині вона сягає 360 м. т.

Абсолютні числа про видобуття вугілля також вказують на відсталість цієї галузі в УСРР від цивілізованих країн. Навіть плян на 1934 р. намічує розмір річного видобуття камяного вугілля по $^1/_2$ м. т. на особу населення, в той час, як в Англії одержується його 6 м. т., а в СДПА від 4 до 5 м. т. Раціоналізація зуживання вугілля в УСРР теж знаходиться не на належній височині. Добування вугілля в Донбасі йде лише в дуже малих розмірах і примітивними способами, що не дозволяють належно підготовлювати вугілля подібно, як в промислово розвинених країнах. Штиби та інші вугільні відпади в Донбасі лежать на копальнях цілими горами, бо для їх використання існує лише незначна кількість брикетних фабрик. Коксується вугілля в УСРР теж в старих печах, часто без вловлювання летючих продуктів. В Донбасі ще й тепер працює 64,2% коксових печей, в яких не вловлюються летючі продукти. Ця галузь ще й досі не зрівнялася по продукції навіть з довоєнним станом, тоді як в більшости країн Европи цей рівень давно перейдено.

б) Буре вугілля почало широко заступати інші сорти камяного вугілля; особливо після війни, коли хутко розповсюдилося в промисловости централізоване енергопостачання. В Німеччині, наприклад, перед війною буре вугілля складало 10% паливного балянсу, а після війни пайка його піднеслася до 40%. Це ж явище спостерігається і в інших країнах з найбільш розвиненою технікою.

На Україні на буре вугілля, не зважаючи на те, що примітивне видобування його велося ще в 1871 р., зверталася увага лише тоді, як була велика недостача палива. Так, оживлення в цій промисловости виявилося в 1916 р., коли захитаний війною транспорт не справлявся з постачанням камяного вугілля. Сталий голод на паливо в 1920 р. примусив знову до видобування бурого вугілля. Одначе плянових, систематичних розвідкових досліджень зложищ бурого вугілля в УСРР ще й досі не переведено. Старі дані про засоби бурого вугілля (25,57 мл. м. т.) ріжняться від досліджень з 1929 р. (147,0 мл.

[1]) А. Д. Ратнер и В. П. Репке. Каменноугольная и антрацитовая промышленность Донбасу. 1928, ст. 14.

[2], [3]) А. Ессен. Основи генер. пляну народнього господарства СРСР. 1930, ст. 20.

м. т.) майже в 6 разів[1]). Всеукраїнська конференція визначила запаси бурого вугілля на 270 мл. м. т., але цифру цю не можна вважати усталеною, бо розвідкові праці ще не закінчені.

Дослідження властивостей бурого вугілля мають також ще цілком випадковий характер. Вологість його визначають від 16 (Катеринопільського) до 60 % (Олександрійського району).

Здобування б. вугілля, не зважаючи на сталий голод на паливо в СРСР, в широких розмірах ще не робилося, як то констатує така заява п. Крамера на Всеукр. конференції дня 2—5/VII 31 р.: „З бурим вугіллям, каже він, ми фактично починаємо з нулі, бо видобуток цього року (1931) у пляні запроєктовано в 300 тис. м. тон. Таку кількість ми навряд чи матимемо, напевно не матимемо, але ж ця кількість до краю мізерна"[2]).

Таким чином б. вугілля, як джерело енергії, в УСРР ще не використовується.

в) Т о р ф пробувалося досліджувати на Україні ще в кінці XVIII століття, але в більших розмірах ці дослідження розпочалися лише після революції, коли виявився хронічний голод на паливо по цілому СРСР. Дослідження торфових болот одначе і в останні роки належно не організовано, а тому і визначені розміри запасів торфу є дуже розбіжні. Так, наркомзем УСРР визначає всі торфовища в 666 тис. га з запасом повітряносухого торфу в 2.003 млн. м. т., а „Інсторф" в 415 тис. га і запаси в 1.153 млн. т. Властивости торфу ріжних районів теж вповні не досліджено. Попельність торфів УСРР хитається від 4,0 до 38,0 %, а тепловидатність від 1730 до 2600 кал. [3]).

Експлуатація торфовищ в УСРР провадиться у великій кількости кооперативними установами (в р. 1930 —46,0 %) примітивними, майже доморобними способами, що випускають до споживачів торф з 40 % води. Отже торф в УСРР покищо використовується для дрібних потреб і промислового значіння для енергопостачання він тут немає.

г) Дрова, с о л о м у і подібні їм роди палива не можна вважати скільки небудь надійним джерелом енергії. УСРР належить до бідних лісом країн (щорічний приріст деревнини в ній становить біля 6 млн. м.^{3}), а тому дрова тут не мусілм би зуживатися на одержання енергії. В дійсности ж в УСРР до останнього часу річно спалювалося 6,7 млн. м.^{3} деревнини, цебто на 0,7 млн. м.^{3} більше натурального річного приросту.

Солома, очерет, кізяки, ріжне лушпиння й бадилля зуживаються населенням для хатніх потреб. Ці види палива не можна вважати джерелом для одержання енергії для промислових потреб.

г) П л и н н е п а л и в о, як джерело енергії, в окремих галузях народнього господарства (авто- й авіо-транспорт, тракторна промисловість, військова фльота) в УСРР не заступлене. Природнім джерелом плинного палива є нафта та ріжні її продукти (бензина, гас, мазут й інші). Надаючи велике значіння власному переробленню нафти, цивілізовані країни Европи (Англія, Франція, Німеччина, Італія, Чехословаччина й інші) уже створили могутню нафтоперерібну промисловість на імпортовій сировині з Кавказу, Персії, Венецуелі і т. д.

[1]) Л. Бурундуківський. Проблема електрифікації залізниць України. 1931, ст. 84
[2]) До 2-ої пятирічки УСРР. 1933, ст. 24.
[3]) Матерялы Всеукраинськой Конференции по составлению генер. плану електрификации. 1931, ст. 92, 94.

Найбільш розвинені промислово країни пробують унезалежнитися від імпорту нафтопродуктів, здобуваючи плинне паливо з вугілля (в Німеччині працюють 2 вугледестилярні).

УСРР на своїй території нафтовищ промислового значіння немає, але вона досі не спромоглася збудувати хоч одну нафтодестилярню і залежить цілковито від імпорту готових нафтопродуктів, не зважаючи на те, що північнокавказька нафта й мазут для неї найблищі в повівнанні з усіма західно-европейськими країнами, що перероблюють ці продукти. Про одержання ж плинного палива з вугілля в УСРР при її відсталій техніці й безгрошевю говорити не доводиться.

д) Газове паливо це дуже зручне джерело енергії, як для безпосереднього переведення в силову енергію в газових рушіях, так і для зуживання через теплову енергію. Сучинник корисного зуживання цього палива в 3—4 рази вищий, ніж при користанні твердим паливом. Крім цього існують цілі галузі промисловости, де унеможливлюється, або значно ускладняється ціла низка технічних процесів без газового палива (металюргія, сілікатна промисловість й інші).

Зрозуміло, що в СДПА і Европі широко використовуються як природні, так і штучні гази. В СДПА, наприклад, з природніх газів з нафтовищ видобувається 12 % бензини.

В УСРР газовища знайдено в околицях мм. Керчі та Мелітополя, але про потребу їхнього не добування, а лише дослідження покищо є лише постанова Всеукр. конференції з дня 2—5/VII 1931 р.[8]). Зуживання ж штучних газів тут обмежується виробництвами зі специфічними прикметами як металюргійне та сілікатне. Значна ж кількість металюргійних і коксових газів в промисловости УСРР ще досі належно не використовується.

Таким чином, для одержання енергії з носіїв хемічної енергії в УСРР використовується і то не досконалими способами лише камяне та антрацитове вусілля.

2. Енергія води.

Водної енергії УСРР з усіх своїх рік, мінімально, за сухих років має 610 тис. HP (кінських сил), середньо за 9 міс. середньої сухости року 1.307 тис. HP, максімально за 6 міс. середньої сухости року 2.500 тис. HP. До запасів водної енергії Европи це складає біля 0,8 %, а від запасів цілого світу 0,1 %. Треба додати, що для господарного використання гідроенергії в УСРР надаються лише деякі ріки, як: Дніпро, південний Бог та південний Донець. Решта рік мають незначного схилу річище, течуть тихо, без жадних спадів, не даючи нагоди для одержання гідроенергії великого промислового значіння.

Не може пишатися УСРР і ступнем використання ресурсів гідроенергії. До будови Дніпрельстану тут використовувалося лише 9.4 % загальних потенціяльних резервів, тоді як вся Европа зуживає 25,3 % своїх гідрозапасів, а цілий світ 7,4 %. Дніпрельстан за даними радянського журналу „Economic Review of the Soviet Union" „розрахований на споруду 9 турбогенераторів кожний потужністю 84.000 HP при нормальній підпорі в 116,5 фут., і більше 100.000 HP при най-

[8]) Всеукраїнська конфер. в справі склад. ген. пляну електр.. 1931, ст. 18.

більшій підпорі в 123 фута, себто потужність усіх девяти агрегатів складає від 756 до 900 тис. HP. Коли закінчиться ціла будова, то це буде найбільша водна споруда світа, бо Ніягарська стація має 620 тис. HP. Ніягарські турбіни теж менші (70 тис. HP.). При повному навантаженні турбіни Дніпрельстану пропускатимуть за хвилину 27 млн. ґалонів води (1 ґал. — 3,78 с.). Перша турбіна Дніпрельстану пущена в працю 1/V 1932 р., а ще 4 були святочно відкриті 10/X 1932 р. Отже в сучасний мент Дніпрельстан може постачити від 420 до 500 тис. HP. Енергію Дніпрельстану проєктується зуживати на 3 заводах ґіґантах: елєктро-сталеливарському, алюмінієвому і хемічному, яких будови ще не закінчено. Алюмінієвий же завод мусить виробляти алюміній не з бокситу, як то досі працюють у всіх інших країнах, а з каоліну. Пущені в працю 4 турбоагрегати збудовані американськими фірмами, а решту 5 проєктується виготовити на фабриках СРСР. Взявши на увагу закінчену будовою частину Дніпрельстану, кількість використаної гідроенергії в УСРР піднесеться до 29 % її запасу. Але це буде тоді, коли знайдуться споживачі для енергії Дніпрельстану. Тим часом обєкти, що призначені для зуживання енергії Дніпрельстану ще не закінчені будовою, а тому дівати цю енергію нікуди.

І. Іванис.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з творів кооперативних письменників.

Шарль Жід: Справедлива ціна.

Якщо-б ходило про те, щоби у двох словах очеркнути програму кооперації, то годі булоб найти кращі слова, як ці: справедлива ціна. І справді вони, хоч короткі, характеризують обі сторінки ідеї кооперації: господарську та моральну.

Зачнім від господарської прикмети. Що таке справедлива ціна? Це така ціна, що відкидає на бік зарібки всіх наживницьких елєментів, які при сучасному господарському устрою роздувають до неможливости ціни. Вона зводить ціну до її природнього розміру, це значить до тих елєментів, без яких вже не була б можливою продукція.

З тої причини є в інтересі кооператив — знати докладно ті чинники, що є міродайні при творенні цін. Вони не будуть натискати на платню робітника, чи ним є фізичний працівник чи керівник, або виконуючий якусь побічну роботу. Також самому капіталові вони не відмовлять необхідного відшкодування, щоби його спонукати до того, щоби він вийшов з укриття і дав себе до диспозиції! Капіталові вони готові признати умірковaний відсоток, щоби заохочувати до щадження і нагромаджування. Але вони відкидають всяке підвищування цін, що не відповідає виконаній чинитьбі і не є нічим іншим, як тільки даниною, наложеною на консумента. Від часу війни бачимо, що торговці вже зовсім не турбуються коштами виробу товару, але попросту шрубують до гори ціни аж до такої точки, при якій покупець вже не годен довго держати кроку. Іншими словами, ціна товару нині вже не визначується коштами продукції, як це повинно бути, тільки

закупочною силою купуючих. Поки в них ще є гроші в мошонці — ціни ступають до гори. В часі війни у великих промислових центрах, що працювали для військових потреб, вистарчало, щоби рознеслася чутка про те, що держава піднесе робітникам платні о 10 або 20% — і вже відразу впадало в око, що купці зміняли етикетки на своїх товарах, підносячи їх на 10 чи 20%.

Проти такого визискування покупців робить фронт кооперація. Звичайно на означення завдань кооперації вживається іншої формули: „усунення зиску“. Ця формула може звучніша і має дещо сильніший революційний наголос, але вона менше точна, як формула „здійснення справедливої ціни“. Слово „зиск“ обіймає ріжнородні елементи, з них деякі є паразітарної натури, але інші не завжди*). Такого змішання елементів нема при вживанні формули справедливої ціни.

Також ту формулу, що її постійно видвигають синдикалісти: усунення найманої праці — можна би заступити з успіхом формулою справедливої ціни.

Згадана формула стає зовсім темною при спробах її практичного здійснення. Коли ж приняти нашу формулу, то в тім дні, в якім в цінах всіх річей буде міститися (наче штаба щирого золота) тільки винагорода за виконану дійсну працю — в тім дні були би здійснені всі домагання робітництва.

По друге, має наша формула свій м о р а л ь н и й б і к с п р а в и. Її здійснювання веде за собою осуд тих всіх митарств, якими торгівля по всі часи намагається фальшувати і ціни і сам товар. При цій формулі стає непотрібною рекляма, в своїй отвертій чи закритій формі, та всі ті ошуканчі штучки, що звуться випродажами, рабатами, дарунками і т. д. Відпадають всі інші виплоди хитрости, що їх змій пустив на світ для того, щоби спокушати легковірну Еву. Справедлива ціна — це п р а в д а. Якби від тепер правда мала стати тим чинником, що нормує товарообмін, то це булаб немала революція. Зрозумів це вже той скромний робітник з Ліону імям Дерріон, котрий в 1833 р., на десять літ перед рочдельськими „піонірами справедливости“ — відкрив при стрімкій вуличці місточка Croix Rousse першу кооперативну крамницю, надаючи їй глибоко подуману, тоді ще нікому незрозумілу вивіску: Au Commerce Viridique (під чесною торгівлею).

Ще більше скажемо : справедлива ціна стоїть у згоді з тими змаганнями, які проявляються століттями і були слідні вже за три тисячі літ до нашої доби у тих проклонах, що їх пророки посилали купцям з Тиру і Сидону та у закликах Ісаії до споживачів з його часів (і всіх часів взагалі): „Навіщо видавати гроші на речі, що не годують?“ А за його часів ще не було збирачів марок, що за одну марку платять 150.000 франків ані почитачів спорту, котрі дають 10.000 фр. за місце підчас боксерських змагань.

Режим справедливої ціни бувби не лише рівнозначний зі справедливістю в господарському, та аритметичному розумінні, цебто з чесною вартістю і вагою товарів але також зі справедливістю в розумінні

*) Тут Жід розходиться сам зі своїми давнішими писаннями, де осуджував „зиск“ в цілости, і його поборювання вважав власне основою кооперативного руху. Річ очевидно в тім, що розуміти під словом зиск. Коли приняти, що зиск — це кожний н е т р у д о в и й дохід, себто дохід з ч у ж о ї п р а ц і, тоді негативне становище до „зиску“ в з а г а л і оправдується вповні і повищі застереження Жіда є безпредметові. — Перекладчик.

вищого суспільного ладу. Цей новий лад має зєднати розумну оцінку вартостей і праць з осудом тих неморальних проявів, що родяться на ґрунті глупоти, пустоти, пожадливости і проституції та які ведуть до упадку. Одночасно і посідаючих і непосідаючих, перших через роскоші, других через нужду і зависть. Не дасться навіть уявити, як сильно змінився би світ у тім дні, коли люде навчилися б прикладати до річей таку вартість, на яку вони заслуговують. Це малоби ще й той благодарний наслідок, що тоді вони навчилися б відповідно цінити й один одного, себто покращали б соціяльні взаємини між людьми.

З викладу в „College de France".

Люї Брентано*): Ідея справедливої ціни.

Від часів отців церкви світ турбується проблємою здійснення в господарському житті засади справедливости. Христіянська старина була наставлена в протиторговельному дусі. Це випливало не тільки з духа втечі від світських справ; не меншою причиною такого настрою була вимога справедливости. Справедливою ціною вважалася та ціна, що відповідала коштам продукції згл. набуття.

Продавець, що брав більше від покупця, давав покупцеві, на думку старої Церкви, менше, як від нього побирав. Тому кожна добавка до ціни поверх власних коштів вважалася lucrum turpe et inhonestum (ганебним і непочесним заробітком). Могутня красноречивість великих отців церкви зверталася тому в потрясаючих проповідях і письмах проти стремління до зиску та торговлі, як носія тих стремлінь. Одначе, коли А м в р о з і й виводить, що Йосуа вправді зумів примусити сонце затриматися в бігу, та не зміг опанувати жадоби зиску — то зрозуміло, що й Амврозієві та інших отців церкви найпалкіші заклики до любови ближнього не змогли нічого вдіяти проти того могутнього гону. Дуже скоро потім, як христіянство стало державною релігією, бачимо світську власть на службі вимог, поставлених церквою, в дусі ідей любови ближнього. Юстиніянський кодекс містить рескрипт цісарів Валєнтиніяна і Валєнса, в якому наказується епископам сторожити за тим, щоби продавці не вимагали вищих цін як справедливі; таке завдання вкладається на них, бо є їх завданням дбати про бідних і потребуючих. Відтак приходять гостріші засоби. Цісар Зено забороняє всякі умови і змови продавців для шутчного підбивання цін; той, кому докажуть участь в таких монополістичних заходах, мав втратити ціле майно й піти на заслання. І так воно йде далі, не лише у Византії - Константинополі, але й у новоповсталих на руїнах римської імперії германських державах (як виходить прим. з письма Кассіодора іменем короля Аталяриха до Графа Сиракуз).

Як бачимо, сама любов ближнього показалася нездібною для забезпечення купуючим iustum pretium (справедливої ціни). Відомо однак, що також примусові засоби, покликані до життя для того, щоби запевнити послух цим засадам, не змогли досягти своєї мети проти всемогучости і загальности стремління до зиску. Але в тих заходах цісарства стрічаємо початки тої цінової політики, яка опісля мала опанувати ціле середньовіччя і намагалася здобути собі послух

---

*) Відомий пропагатор соціяльних реформ, б. проф. susп. економії на мінхенському університеті.

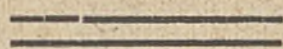
ще й у нових часах. Замітна іронія судьби. Тамті засоби випливали з християнських тендецій до охорони бідних і потребуючих; відомо одначе, що ті заходи, коли їх прикликано до життя, обернулися врешті решт у засіб накидування покупцям монопольних цін (через цехи у середньовіччу).

Отже нові часи відвернулисх від тих засобів. Також новітня економічна наука дивиться на iustum pretium, як на ідеал; але вона думає, що до цього ідеалу наблизимося більше тоді, коли замісць стремління до зиску поборювати, поставимо його на службу згаданого ідеалу.

Економічна наука вчить, що ніде там, де є необмежена конкуренція між бажаючими найбільшого зиску, ціна не може тривало удержуватися вище тих коштів набуття, в яких стара церква бачила iustum pretium; тільки там, де монополі й мита роблять можливим штучне здорожування цін, погоня за зиском не є в силі здавити цін до рівня iustum pretium найнижчих коштів. Але там, де навіть при повній свободі ту ціль не осягнено в повній мірі, ми бачимо появу руху, який в певних межах наче приймає на себе місію здійснювати господарський ідеал старої церкви. Роберт Овен був не меншим противником торгівлі, що стремить до ганьблячого зиску, як будь-який отець церкви. Так само як і вони — він добивався ліквідації всякої ціни, що переходить кошти придбання. Як і в них, так і на його погляд до коштів придбання, що мають повернутися в ціні, належить те, що необхідне для прожиття торгівця при життєвій стопі, гідній людини. Так як вони — і він вважав, що те все, що продаючий одержує поверх тої ціни, є зиском, який він повинен назад повернути. Але для того, щоби осягнути свою ціль — і він, в протилежність до отців церкви, будував на стремлінні до найбільшої користи; тільки не до продавців звертався він, а до покупців. І з того виросла кооперація, в установах якої йде праця з метою унеможливлення „ганьблячого зиску" Отців церкви. Тут є теж купець, але він з гандляра, що купує й продає на власний рахунок, став урядовцем, що одержує заплату відповідно до своїх чинитьб та своїх життєвих потреб. Робітники, що заняті у фабриках кооператив і їх союзів, одержують платню, яка їм дає спромогу поза працею вести ще й громадську роботу для здійснення тих ідеалів, що їх поставили Отці церкви. Усе те, що перевищує ціну набуття товару — маєтьтя повернути до рук купуючого.

(Подано за Кооп. Антольогією В. Тотоміанца).

пер. К. Коберський.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

По „акції за зниження картельних цін". Для того, щоби не ширилися неоправдані оптимістичні вісти про буцімто значну знижку цін виробів деяких картелів, (бо не всі картелі знизили ціни), подаємо нижче перегляд теперішніх цін деяких промислових виробів. Для порівнання містимо побіч в скобках ціни з 1927 р., щоби читач міг переконатися, що ця „знижка" в деяких випадках ще навіть не зрівняла цін з тими, що були перед 5 літами.

вугіль гор. шл. 1 тона	36,87 зл.	(32,57)
нафта рафін. 100 кг	45,66 „	(43,39)
залізо штабове 1 тона	315,00 „	(344,30)
цемент 100 кг	7,70 „	(6,80)

шкло 1 м²	2,85 „	(5,10)
опалове дерево 1 тона	44,00 „	(41,30)
соснові дошки столярські 1 м³	75,00 „	(149,25)
полотно Мадаполям 1 м	1,15 „	(1,27)
сирі шкіри з худоби 1 м	0,85 „	(2,88)
підошва 1 кг	3,45 „	(8,39)
юхт 1 м²	18,00 „	(32,26)
потасова сіль 25₀/⁰ 10 тон нтто	1250,00 „	(789,00)
суперфосфат 1 кг бтто	0,63 „	(0,92)
ротаційний папір 1 кг	0,54 „	(0,68)

Як паде збут деяких скартелізованих і монополевих товарів. Замісць описувати, подаємо слідуючу табельку з урядового видання державного статистичного уряду „Wiadomości Statystyczne“ (ч. 2 за 1933 р.). Отже продано в краю:

В роках	Вугля тон	Цементу тон	Цукру тон	Тютюну за тис. зл.	Спірту 100⁰ за тис. зл.	Соли їд тон
1928	**23560538**	**989715**	351051	647180	**47519**	285367
1929	27122684	908259	361036	705002	48140	301770
1930	20291884	758546	348381	704046	37331	301903
1031	19042035	513731	319427	635992	27589	289952
1931 I — XI	**17472777**	**507333**	**295208**	**585002**	**25020**	**262975**
1932 I — XI	**13981938**	**351394**	**272842**	**509362**	**20188**	**257353**

В роках	Заліза тон	Нафти тон	Сірників скринками по 5 т. кор.	Дріжджі квінталь
1928	**497698**	124039	**147318**	87970
1929	380737	133012	148587	89973
1930	284378	127715	157050	92340
1931	**189841**	111521	**111455**	87672

Ще один картель подався. На днях закінчилися довгі переговори міністерства з картелем ц е м е н т у — що до знижки цін цього матеріялу. Переговори були настільки тугі, що міністерство навіть погрозило заведенням безмитного довозу заграничного цементу. Дотеперішня передзнижкова ціна цементу була зл. 7·70 за 100 кг. Картель згодився знизити її до зл. 5·86, а при закупні готівкою 1,5⁰/₀ сконта, себто зл. 5·77. Для урядових закупів устійнено нищу ціну — 5·09 за 100 кг. Знижка нормальної ціни виносить отже зл. 1·84 на 100 кг, себто близько 24⁰/₀. Є це очевидно знижка, не пропорційна до упадку цін сирівців та хліборобських продуктів.

Цікаво, як довго будуть ще опиратися інші картелі, пр. вуглевий, нафтовий, паперовий, електротехнічний і т. д.?

Дещо цікавого зі статистики. За „Mały Rocznik Statystyczny“-им подаємо, скілько кільограмів жита треба було заплатити за ріжні товари в ріжні часи. Повищі цифри дають яркий образ покривдження селянина „ножицями“ цін в часі від 1928 р. до нині.

Товар	Перед війною	1926 —27	1927 —28	1928 —29	1929 —30	1930 —31	лютень 1932
	Кільограмів жита*)						
Плуг 1 шт.	134	92	100	130	220	239	207
Суперфосфат 10 кг	35	25	20	26	44	43	22
Горнець емал. 10 шт.	61	55	51	64	118	141	138
Камаші 1 пара	78	96	99	127	220	233	153
Полотно Мадап. 10 м.	61	56	53	67	108	103	77
Нитки Ч. 50 — 10 шт.	17	21	20	25	42	45	34
Цукор 10 кг	46	37	36	47	83	88	75
Сіль—10 кг	6	9	8	10	17	19	17
Горілка 1 літр	11	14	14	18	30	35	30
Тютюн 1 кг	115	165	141	190	375	404	350
Мило 10 кг	51	60	52	64	107	109	81
Вугіль 100 кг	23	16	15	23	40	44	37
Нафта 10 кг	16	16	16	23	40	43	35

*) Пересічні ціни в цілій Польщі.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

Про вагу масової усп. акції. В статті **„Нового Часу“** п. з. „Відвічний закон“ (ч. 14/33) читаємо м. і.:

У боротьбі поміж двома народами нічого не дістається з ласки. У цьому взаємовідношенні панує природній закон сили. З домаганнями недержавного народу рахується державний нарід і цілий світ лише тоді, коли за цими домаганнями стоїть збірна сила недерж. народу. А сила ця полягає — в масовій організованости і впертій послідовности. На марно пропадають і найбільше геройські почини одиниць, сіл, груп то що, коли вони не найдуть активної піддержки цілого українського загалу. В боротьбу за права і розвиток народу мусить бути втягнена кожна окрема одиниця, бо лише це є запорукою успіху. І найсильніший противник мусить рахуватися з масовим солідарним виступом.

Сама пасивна, хочби й найбільше на око радикальна постава, не врятує нас перед наступом чужої сили. Лише масова, але вперта і послідовно боротьба за своє право може нас врятувати перед цим наступом, лише вона може принести нам бажаний успіх, якщо не сьогодня, то завтра, чи післязавтра! Такий є відвічний закон!

Вітаючи поширення цеї думки (яку м. і. наш журнал обстоює від самого початку) ми тільки додали-б до виводів Н. Ч., що ця масова акція не має обмежуватися тільки до фразових, як він каже, „виступів“, бо такі зорганізувати остаточно не важко. Найбільша трудність — організація постійної масової дрібної суспільної акції! А ця і лише ця дає твердий грунт, на якому єдино можуть виростати й інші.

„Кооперація і соціялізм“. На цю — завжди живу — тему пише в **„Громад. Голосі“** ч. 1 з 1933 р. І. Лучишин м. і.:

Кооперація і капіталізм по ідеї — це два непримиримі вороги. Хоч на перший погляд, на зовні, кожне кооперативне підприємство є подібне до капіталістичного, однак, по свойому завданню, вони глибоко ріжняться між собою. Для прикладу візьмім крамницю споживчої кооперативи. Між нею і приватним склепом нема назверх великої ріжниці. Кооперативна крамниця, так само, як і приватна стараються мати прибуток з торгу. Прибуток з торгу у приватного торгівця йде йому до кишені, як дохід за вложений ним капітал, тоді як в кооперативі прибуток (дивіденда) від вложеного капіталу (уділів) відіграє найменшу ролю. Дохід з торгу звертається у формі товарового звороту всім членам кооперативи пропорційно до закупленого товару. Цей зворот є нічим іншим, як трудовим доходом членів.

Отож, кооператива — як каже світової слави український учений економіст і кооператор Туган-Барановський *) — »має завдання не видобувати як найбільший зиск від вложеного капіталу, але збільшувати, завдяки спільному веденню господарства, трудові доходи своїх членів, або зменшувати їх видатки на споживчі потреби«.

»Кооператива в протилежність до капіталістичних підприємств не тільки не стремить, щоби одержати як найбільший зиск з вложеного капіталу, але навпаки, по можности дбає про зменшення капіталістичного зиску«.

На зовні кооперативні підприємства подібні до капіталістичних тому, що кооперативам приходиться працювати в капіталістичному світі, в межах капіталістичного ладу. Але по своїй внутрішній будові і завданню між капіталістичним підприємством і кооперативним є разячі розходження.

Туган-Барановський каже: »Кооператива — підприємство. Але підприємство не капіталістичного типу. Якщо тіло кооперативи створенно капіталізмом, то душа кооперативи натхнена соціялістичним ідеалом«.

Польська преса про українську кооперацію, Систематична кампанія польських ен-децьких кругів, алярми про мнимий „занепад польськости у Східній Малопольщі“, при чому все тичеться у вічі урядовим кругам їх ще, мовляв, за малу енергійність в поборюванні українських організацій — викликали репліку зі сторони про-урядового „Слова Польського“. В 25. ч. цеї газети появилася більша стаття п. з. „Господарське польсько-українське суперництво“, яка подає, на загал, доволі тверезий і правдивий огляд стану наших господарських позицій. З цеї статті подаємо головні місця:

„Тимчасом — як представляються ті песимістичні виводи в світлі фактичних даних. Зачнімо від промислу. Малопольща ніколи не грішила завели-

*) Гляди: М: Туган Барановський „Соціяльні основи кооперації“.

ким розвитком промислу; якби однак не було, то на цей промисл у 99% складаються одиниці, в яких працює капітал польський, жидівський і заграничний. Український промисл репрезентує не більше, як 1% загальної продукції.

„Входять тут в гру дрібні виробничі варстати, як фабрика паперців і гільз в Тернополі, мила, сухих електричних батерій, ниток, пасти до обуви, цикорії, свічок, муштарди у Львові, далі фабрика хемічних перетворів „Зоря“ у Львові, кооперат. млин під Теребовлею і врешті „Суспілний Промисл“, що виробляє цикорію. До того слід би ще дочислити пущену недавно в рух копальню вугля в Снятинщині. Це більше-менше цілість українського промислу у південно-східних воєвідствах“.

Далі автор переходить до торговельної ділянки.

„На 4321 кооперативних одиниць у півд. східних воєвідствах маємо 1025 польських, кооператив 3146 українських і 150 жидівських. З того зіставлення видна ґнітуча перавага українських кооперативних станиць... Погляньмо однак, яке число членів гуртує польська, а яке українська кооперація. Отже у 1025 пол. кооперативах є зорганізованих около 400 тисяч членів, а в 3146 українських є 370 тисяч членів. Помимо отже того, що ми слабші числом кооп. станиць, то їх випередили щодо числа зорганізованих членів. Ще виразнішою буде перевага польського стану посідання, коли зіставимо капітали, що ними розпоряджають польські та українські кооперативи. 1025 польських кооп-в репрезентують поверх 20 мільонів злотих, тоді як 3146 українських всього біля 15 мільонів злотих.

Про кредитову ділянку не будемо навіть згадувати, бо такі українські установи, як „Центробанк“ і др. не можуть прецінь рівнятися з розгалуженою і засібною сітю польських кредитових установ“.

Далі автор зі „Слова Польського“ виводить, що позитивна економічна робота Українців сама по собі не є небезпечною і може навіть заохотити Поляків до подібної конкуренційної роботи.

Треба тільки зважати, мовляв, щоби та українська господарська діяльність не велася „під політичним кутом“.

Польська сторона повинна активізувати свою діяльність. Тут автор натякає на якусь замірену акцію уряду що до „scalenia pracy kooperatywnej, rozstrzelonej dotychczas między wiele organizacyj w takim stosunku, w jakim do niedawna rozstrzelone było życie polityczne w Polsce, przez co marnuje się nie potrzebnie energję. O rezultatach ostatecznych będziemy pisać, gdy sprawa ta znajdzie swe należyte rozwiązanie“.

Вкінці автор звертає увагу на те, що ніякі алярми ні нарікання, не стримають Українців від органічної праці, особливо тому, що є серед Українців велике число безробітних освічених людей, яким ніде притулитися і для яких кооперація це одинокий варстат праці. Тмчасом серед Поляків все мріє тільки про „уряд“, а не про реальну суспільну працю.

В 1. числі черновецького місячника „Самостійна Думка“ — журналу за 1933 р., що, займаючи т. зв. націоналістичну позицію, цікавиться не лише красною літературою, а й громадським життям, нас інтересує стаття на актуальну тему п. з. „Декілька думок про капіталізм та сучасну крізу“.

Її автор. (підп. інж. М. Органський) дає спершу короткий погляд на те, як прийшло сформування сучасної капіталістичної системи та як від економічного лібералізму вона докотилася до монопольної господарської диктатури національних та інтернаціональних картелів. Давши негативну оцінку соціяльних наслідків капіталістичного панування, згадує про сучасну крізу, як про сталшийся факт — не подає однак (на жаль) розбору причин цієї катастрофи. Правда, він стверджує неморальність капіталістичної „філософії нерівности“, яка довела до того, що в руках невеличкої горстки людей громадяться величезні богацтва при рівночаснім голодуванні на низах. Одначе не веде звідси прямої льогічної лінії до появи крізи, не доказує, що при такому стані річей крізи мусять вибухати через неможливість сконсумовувати всі вироблені продукти при тих високих цінах, які у свойому егоїзмі диктують картелі. В одному місці статті, вже при переході до іншої теми, автор вправді кидає фразу про те, що „біржеві крахи (які сигналізували прихід крізи) сталися не в наслідок зниження цін на товари — але у звязку зі свідомою спекулятивною грою на пониження біржевих курсів, яку провадили цілі фінансові групи“ і це, мовляв, „привело до банкроцтва головних артерій господарської системи. „Хоч ця думка кинена в хаосі інших припадкових завваг, то з браку іншого матеріялу треба хіба думати, що це є погляд автора на причини сучасної крізи. Позволимо собі завважити, що

це занадто упрощене толкування таких світопотрясаючих подій, як суч. кріза. Американські біржеві крахи з осени 1929 і з 1930 р. були всетаки льокальними катастрофами, а кріза є явищем всесвітнім; крім того не треба забувати, що кріза почалася ще весною 1929 р., відомим катастрофальним спадом цін хліборобських продуктів (а не цін промислових та фінансових паперів, які рішають про рух на біржах).

В другій, позитивній частині статті, автор шкіцує, де і як шукати виходу з крізи, в яку світове господарство зайшло з вини монополістичного капіталізму. Одкидаючи (теоретично) обі крайности, себто приватний монополь капіталістичних організацій з одної сторони і публично-правний монополь соціялізованої на большевицький лад держави — автор доражує синтезу — себто погодження обох систем, якусь середню дорогу. В практичному переведенні у нього ця синтеза виглядає так:

„Промислова політика розвязуватиметься (в майбутній українській державі — К. К.) — потрійною методою: 1. націоналізації абсолютної, 2. націоналізації релятивної і 3. приватно-капіталістичної ініціятиви. В першу категорію ввійде — а) удержавнення на основі державно-буджетового розрахунку рішаючих для народного господарства та національної оборони ділянок здобуваючої, тяжкої й немічної промисловости, а також залізничого транспорту; — б) монополізація промислових підприємств у містах, що обслуговують суспільні потреби: водотяги, електричні стації, будинки для службовців і робітників, міська комунікація, то що. В промисловости другої категорії держава забезпечуватиме свою контролю й участь в управлінні поруч з ангажуванням приватного фінансового й продукційного капіталу. Сюди належатиме частина легкої оброблючої й хемічної промисловости, інструментальна продукція, то що. — Нарешті промисловість третьої категорії (харчева, одягова, взуття, „модні“ вироби, парфумерія і т. д., і т. д.) обслуговуватиметься капіталом приватнмм. У внутрішній торгівлі поруч з системою протегованої державою незалежною (—ої?) кооперацією (—ції?), рішаючу участь візьме приватна ініціятива й капітал при умові державного контролювання цін в інтересах населення. Деякі галузі міжнародньої торгівлі будуть монополізовані державою. Банківський і біржевий оборот перебуватиме під активним доглядом відповідних державних органів“.

„Аграрна політика полягатиме в елястичному впровадженню(?)системи трудових середних селянських господарств на основі відповідно обмеженої що до мобільности приватної власности. Велике поміщицьке землеволодіння підлягатиме вивласненню без викупу, як також буде ліквідована поширена на наших землях московська, польська та жидівська кольонізація. Селянське господарство буде підперто корисною системою дешевого продукційного кредиту у спеціяльній банковій формі, поруч з провадженням широко розгалуженої в кількости й спеціяльности сільсько-господарської кооперації“.

Далі мова про соціяльне законодавство та обовязкові (?) професійні союзи, спільні синдикати (?) і щось натякається про „політико-господарське керування державою“.

Коли блище придивитися цій програмі (яка є, здається, й офіційною економічною програмою наших „націоналістичних“ кругів) — то нема сумніву, що її здійснення, принаймні в деяких точках при сучасних умовах — булоб рівнозначне з економічно-політичним переворотом. Таке треба сказати про удержавнення здобуваючої, тяжкої й хемічної промисловости й про ліквідацію великої земельної власности. Під цим зглядом програма покривається з програмою наших соціялістичних угрупувань, з тим однак, що не всі вони йдуть так далеко по лінії удержавлення, а більше добра обіцюють від постепенного усуспільнювання господарських ділянок кооперацією й самоврядуванням. В ділянці земельної політики впадає в око місце про обмеження прав приватної власности на землю, що є теж наслідком соціялістичних впливів.

Роля, що в системі п. Ор-го припадає кооперації — якась невиразна. Вже саме поставлення її у хвості зраджує недоцінювання можливостей цього руху; тим більше понижуючо ділає те місце, де говориться про потребу „протегування кооперації державою“. Або кооперація є здібний до життя суспільний твір, або ні. Коли так, то вона не вимагає ніяких для себе протекцій, які за собою завсігди тягнуть залежність від державних чинників. Даремне автор застерігається і підкреслює слово „незалежна кооперація“, коли рівночасно говорить про якісь для неї привілеї.

Не видко в автора також того мотора, що має бути двигуном цілого кооп. руху. Виходить все таки на таке, що й тут мотором має бути... держава, а не активне громадянство.

Сподівання на всемогучу здібність держави вести господарські діла у автора взагалі за великі. Від державного вмішування він собі обіцяє передовсім успішне „котролювання цін“, хоч вся дотеперішня економічна історія доказує безнадійність такого регулювання госп. відносин. Далі вона, держава, дасть селянинові дешевий кредит, зажене всіх примусово у професійні союзи і дасть інші подібні блага.

Перецінювання ролі й здібности держави, як такої, є головною хибою програми, що ослаблює її позитивні сторони; на цьому слідно без сумніву заразливий вплив большевицької етатистичної ідеольогії й фразеольогії, для якої теж держава та зелений столик є праджерелом громадського життя й творчости.

Ми все таки вважаємо появу статті д. О-го позитивним фактом при пануючій у нас прямо хоробливій байдужности преси до найболючіших справ господарського будня. Коли пишемо цю оцінку, то власне тому, щоби звернути увагу читаючої публики на появу економічних статтей; це напевно буде корисне й для авторів, бо тоді вони будуть обережніші у писанню. Д. Орг-ому трапилися м. ін. неприємні ляпсуси. Він говорить прим. що проповідь соціялізму зачалася від К. Маркса тоді, як соціялізім ще перед Марксом мав поважне число теоретиків і пропагаторів і то навіть зовсім відмінного від Маркса напрямку думки; він пише про „теорію залізної зарібної платні“, що є нонсенсом, а має бути „теорія про залізний закон зарібної платні“; в одному місці автор на сліпо повторює наскрізь хибну фразу большевиків про те, що, мовляв, „капіталістичний устрій (є) іманентний (це є вроджений) політичній демократії“, тоді як ми є свідками, як власне капіталістичні круги є нині ворогами політичної демократії та стараються її здавлювати, хочби руками Гітлера і т. п.

Також у способі вислову не завадилоб більше уважности до читача; бо що зробить читач прим. з такою фразою: „Вишукування окремих причин цього стану (стану кризи — К. К.) не може дати вдячних наслідків біді“? — Деякі словесні новотвори прим. „психодухові чинники“, „стихічний“ — ледви чи конечні.

Також в другій статті п. з. „Батьки й діти“ д. Д. Андрієвського зачеплена нинішна господарська й соціяльна крізова болячка. Однак ця стаття стоїть далеко нижче від попередної, носячи газетно-агітаційний характер. Можна бути дуже засліпленим, але все таки треба зважати на те, щоби не осмішуватися надто вже куріозними твердженнями. Можна бути противником Маркса (і ми до них належимо!) — але твердити, що нинішня „небувала господарська кріза... збила всі соціялістичні передбачення“, це надто сміливо, бо аналіза й вияснення госп. кріз це якраз один з тих наукових доробків К. Маркса, які витримали пробу життя. Ненауковим є у автора ототожнювання „наукового соціялізму“ К. Маркса і його „історичного матеріялізму“ зі соціялізмом взагалі; явною тенденційністю заносить від твердження, що, мовляв, демократизм розвинув тільки культ насолоди і матеріяльного добробуту, що „допроваджує суспільство до розкладу“, так само як культ свободи допроваджує до анархії“. Коли демократизм зі своїм „культом добробуту“ такий шкідливий, то шкідлива очевидно й кооперація та взагалі всяка демократична господарська організація, а нешкідливими є хіба тільки недемократичні господарські організації і т. д (бо хіба автор не стоїть на становищі, що не треба ніяких?).

Стаття М. Райгородського „У досвіток Нації“ подає річевий соціольогічний нарис історичного розвитку поняття нації, виказуючи залежність цього розвитку від розвитку демократичних ідей. „Змагання старого абсолютистичного ладу з новими демократичними ідеями підсилювало рух“ до суспільного і національного освідомлення низів суспільства, до їх правного зрівнання з верхами. Найяркішим проявом цього руху була велика французька революція. На ґрунті визнання етичної рівновартости всіх членів народу повстало новітнє розуміння Нації“ — так закінчує свою цікаву статтю автор.

Не треба окремо підкреслювати, що ця стаття являється у своїх тезах запереченням попередньої, а по части й першої

К. Коберський

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський

Друкарня „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.